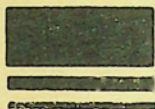

TAXANDRIA

PERIODIEKE UITGAAF

— VERSCHIJNEND ALLE 3 MAANDEN —

NIEUWE REEKS. VI, 1934, N^R 1.

Gedenkschriften
van den Koninklij-
ken Geschied- en
Oudheidkundigen
Kring van de
Antwerpsche
K E M P E N

Voor alles wat het bestuur van den Kring, het Museum en
het opstel van het Tijdschrift aangaat wende men zich tot :

Kanunnik J. E. JANSEN, o. Praem.

Pastoor, Lovenjoul (Corbeck-Loo)

Voor de Giften en het Bezoek van het Museum tot :

J. STEFENS, Griffier

Secretaris van Taxandria

Statiestraat 70, Turnhout.

Voor financiële zaken tot :

J. DIERCXSENS

Grondeigenaar

Leopoldstraat, Turnhout.

BEZOEKT HET MUSEUM,

Mermansstraat 21.

TAXANDRIA

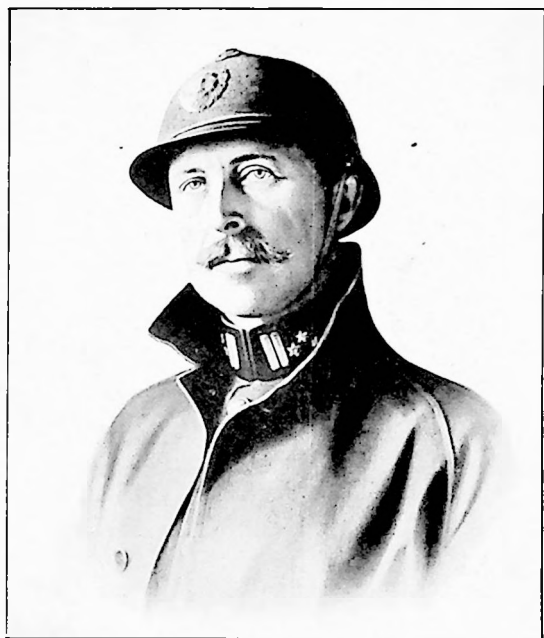

PERIODIEKE UITGAAF
— VERSCHIJNEND ALLE 3 MAANDEN —
NIEUWE REEKS. VI, 1934, N° 1.

**Gedenkschriften
van den Koninklij-
ken Geschied- en
Oudheidkundigen
Kring van de
Antwerpsche
K E M P E N**

Turnhout. Drukk. G. Crols-Verwilt, 1934.

Z. M. KONING ALBERT I

Zijn Majesteit Koning Albert I.

België is in rouw. Een der grootste rampen die het Vaderland kon treffen heeft zich voorgedaan. Zijn Majesteit Koning Albert I is verongelukt bij een rotsbeklimming te Marche-les-Dames, den 17 Februari l. l.

De Koninklijke Kring « Taxandria » sluit zich aan bij den algemeenen rouw, brengt aan zijn koninklijken Beschermheer een laatste hulde van verknochtheid, eerbied en bewondering, en biedt aan Hare Majesteit de Koningin en de Koninklijke Familie de betuiging van zijn innige deelneming in het onherstelbaar verlies.

Zijn Koninklijke Majesteit was ons dubbel dierbaar als Beschermheer en als grootste eigenaar der Kempen. Z. M. Albert I voerde op zijn « incognito » reizen den Kempischen titel van Graaf van Retie, de plaats van het koninklijk domein.

Maar buiten de grenzen van dat particularisme brengen wij ook een eeresaluut aan die heldenfiguur, den redder van het Vaderland, den fieren Ridder van eer en plicht die stout het hoofd dierf bieden aan een trouwloozen vijand, die koen en onvermoeid zijn wakkere soldaten op het slagveld vergezelde en hen tot luisterrijken zegepraal voerde ;

Aan den wijzen Vorst, die stil, zonder ophef te maken, zijn land bestuurde, met het diepste doorzicht en doeltreffend op tijd en stond handelde, rechtvaardig in alles, met het oog gericht op den vrede, den voorspoed en het geluk van zijn volk ;

Aan den ijverigen aanmoediger van Kunst en Wetenschap, die aanstuurde op geleerdheid en schoonheid, de machtigste hefboomen der beschaving.

Dienzelfden eerbied en diezelfde toewijding en hoogachting dragen wij over op zijn opvolger den jeugdigen Koning Leopold III wien de Alvoorzienigheid ons lange jaren beware en wiens regeering Zij heilvol, den lande ten goede, late gedijen !

HET BESTUUR.

Telegrammen :

AAN HARE MAJESTEIT KONINGIN ELISABETH.

Paleis.

Brussel.

De gemeenteraad der Stad Turnhout, in openbare zitting bij hoogdringendheid op Maandag avond, 19 Februari, vergaderd, drukt eenparig in naam der gansche bevolking, aan Hare Majesteit, Koningin Elisabeth, en aan Hare Doorluchtige kinderen, zijn eerbiedige en diepgevoelde deelneming uit, bij smartelijk overlijden van den geliefden Vorst, Koning Albert, den goede, den moedige en den rechtvaardige.

De Burgemeester,
(g.) A. VAN HOECK.

AAN HARE MAJESTEIT KONINGIN ELISABETH.

Koninklijk Paleis

LAEKEN.

De Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring «TAXANDRIA» te Turnhout biedt aan Hare Majesteit en de Koninklijke Familie eerbiedige hulde en diepe gevoelens van deelneming in de ontzettende beproeving, die het Vorstenhuis en de Natie treft.

De Voorzitter : Kan. J. E. JANSEN.

AAN ZIJN MAJESTEIT DEN KONING.

Brussel.

De Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring Taxandria Turnhout biedt eerbiedige hulde van onwrikbare trouw aan Zijne Majesteit, aan Hare Majesteit de Koningin en aan het Belgisch Vorstenhuis en vormt vurige wenschen van voorspoedige regeering tot heil van het Vaderland.

De Voorzitter : Kan. J. E. JANSEN.

Jaarverslag 1933.

Zeer Eerw. Heeren, Mijnheeren,

Toen ik verleden jaar de eer had verslag uit te brengen over het leven en streven van den kring, tijdens het afgelopen dienstjaar, drukte ik bij het sluiten den vurigen wensch uit Taxandria te zien groeien en bloeien.

Heden ben ik fier, zelfs gelukkig, Ued. te kunnen mededeelen dat de geuite wensch bewaarheid is geworden en onze verwachting ver overtroffen. Inderdaad : het ledental is merkkelijk vergroot, — het museum door heerlijke giften, prachtige geschenken en nuttige aankopen verrijkt, (zie de tijdschriften) — de tijdschriften gretig gelezen, — de gewaardeerde bezoeken door enkelingen, onderwijsgestichten en maatschappijen fel toegenomen, — kortom, alles wijst op een verblijdenden vooruitgang.

Geven we daarom eer aan wie eer toekomt, en dank aan wie dank verschuldigd is, en op de eerste plaats aan het kring Stadsbestuur van Turnhout, dat niets verwaarloost om kring en museum met milde toelagen te begiftigen en zijn belangstelling in de inrichting met daden weet te betoonen ; — aan het wijs en kundig beleid van onzen nooit volprezen voorzitter den Z. Eerw. Heer Kan. Jansen, die steeds met moed en taaie wilskracht bezield is tot heil van Taxandria ; — aan de standvastige verknochtheid en onbaatzuchtige offeringen der bestuursleden en aan de steeds blijvende genegenheid der leden.

De vergaderingen, alhoewel soms niet al te talrijk bijgewoond, hadden hun geschiedkundig belang en gaven menigmaal aanleiding tot interessante besprekingen.

Zoo hadden wij op 9 Februari een bespreking over folkloristische gebruiken en volksgeloof bij Geboorte en Doop in de Kempen. Vele interessante bijzonderheden waren waard opgeteekend en te boek gesteld te worden, want hier zoo wel als elders, is menige volksgewoonte stilaan aan 't verdwijnen.

Op 6 April werd een uitstap naar Lichtaart en Kasterlee

besproken ; kennis werd gegeven van het stichten van een comiteit dat voor doel zal hebben het vreemdelingen-verkeer te Turnhout en omstreken te bevorderen. Dit initiatief droeg ongetwijfeld de algeheele goedkeuring weg, en men wenschte dat deze werking mochte slagen en ertoe bijdragen Turnhout en zijn schoone omgeving beter te doen kennen en waardeeren.

Op 27 April deed een groep leden van den kring den voorgenomen uitstap naar Lichtaart en Kasterlée onder de gezellige leiding der heeren J. De Ceuster en L. Eggers. Eerst werd een bezoek gebracht aan de oude kapel van O. L. Vrouw op het gehucht Rielen, waar we het merkwaardig altaar in houtsnijwerk, stijl Louis XV. en Louis XVI. bewonderden. Van daar trok men naar de plaats, waar onlangs twee lijkurnen uit den Gallo-romeinschen tijd gevonden werden, dan naar den nabijgelegen « Partisansheuvel », insgelijks een grafheuvel van ongeveer veertig meter omtrek te midden van een dennenbosch. Verder werd de wandeling door de dennenbosschen voortgezet tot aan een O. L. Vrouw beeldje, geplaatst aan den ingang van het bosch, waar Mgr. Heylen, ons medelid, destijds zoo dikwijls een godvruchtig bezoek bracht. Ter herinnering aan dezen belangrijken en leerzamen uitstap, werd daar een photographie genomen.

Op de vergadering der briefwisselende leden van het provinciaal comiteit van geschiedkundige en folkloristische opzoekingen, waarop op Donderdag, 13 Juli, Taxandria's leden uitgenoodigd waren, ging men over tot de bespreking van de volksgebruiken en het volksgeloof in verband met het kind VOOR, BIJ en KORT NA de geboorte en bij het doopsel. Vervolgens hield de Heer Van Nyen ondervoorzitter, een merkwaardige bespreking over « De Volksspelen in de Kempen in vroegere eeuwen » en in het bijzonder over het « GANZENRIJDEN » een volksvermaak, dat vroeger in deze streek bestond en nu totaal verdwenen is. Hij beschreef ons al de bijzonderheden van het spel en wist alles zoo klaar en aantrekkelijk voor te stellen, dat men al seffens gewaar werd dat Mr. Van Nyen op folkloristisch gebied te huis is.

De E. Heer Kan. Erens in de boeiende voordracht van 13 September schetste meesterlijk de geschiedenis van de ver-

maarde Premonstratenzer abdij van Tongerlo sedert haar ontstaan in de eerste helft der XIIe eeuw tot op onze dagen. Haar invloed op de beschaving en ontwikkeling der Kempen was van overwegend belang.

Mr. J. Breuer, conservator bij het Koninklijk Museum van 't Jubelpark, te Brussel, kwam in de vergadering van 12 October persoonlijk de herstellde lijknurnen, onlangs in de Rulheide te Lichtaart opgedolven, en die reeds te Brussel in het bezit van het Museum van het Jubelpark waren, overhandigen en wist daarbij de vergadering te vergasten op een zeer interessante voordracht over OUD KEMPENLAND. De geleerde voordrachtgever oogstte een welverdienden bijval.

Taxandria nam op uitnoodiging den 12 October deel aan de feesten ingericht door het Oude Santhoven ter gelegenheid van den honderdsten verjaardag der beroemde jaarmarkt.

Bij den aanvang der vergadering van 14 December, bracht de Heer Ondervoorzitter K. Van Nyen, bij ongesteldheid van den Eerw. Heer Voorzitter, een ontroerende hulde aan de nagedachtenis van wijlen jonkheer P. van den Hove d'Ertsenryck, in leven voorzitter der Rechtbank van Turnhout en ieverig bestuurslid van Taxandria ; — vervolgens werd door den heer Willem Claes een lezing gehouden over de betekenis van een reeks Kempische plaatsnamen ; beurtelings werden de volgende naamstammen behandeld : MAAL, — LOO, — LAAR, — RODE, — STOK ; hij vestigde de aandacht op tal van plaatsnamen, waarin een boomennaam bevat is. Zulke lezing getuigde van de groote kennissen van den voordrachtgever.

Daarna handelde Hr. K. Van Nyen in een zeer gedocumenteerde studie en met geschiedkundige nauwgezetheid over den plaatsnaam BEERSSE ; hij onderzocht en ontleedde de verschillende vormen, waaronder de plaatsnaam in de oude schriften voortkomt ; 't was een alleszins merkwaardige studie.

In de vergadering van 11 Januari 1934 bracht de Z. E. Heer J. Nuyts, onderpastoor te Turnhout, een uiteenzetting ten gehoor over de aloude processie en de Broederschap van O. L. Vrouw van Scherpenheuvel, te Turnhout. Eerw.

Pater Lucianus Ceyssens gaf eenige merkwaardige aantekeningen uit het archief der Stad Turnhout, namelijk 1° Bestuurlijk akkoord tusschen Wechelderzande en Vlimmeren in de XVIIIe eeuw ; 2° Het huis der geestelijke Moeder van de Minderbroeders te Turnhout.

Tijdens het afgelopen dienstjaar had Taxandria ook gevoelige verliezen te ondergaan : Op 8 Februari overleed te Antwerpen de Heer Hendrik Jacobs, eere-bestuurder en oud-Archivaris van het provinciaal Bestuur. Hij was van de eerste uur van Taxandria's bestaan, een der beste raadgevers en een zijner ieverigste voorstaanders. De Oudheid- en Geschiedkundige Kempische Congressen zijn aan zijne toegegenheid veel verschuldigd.

Op 18 April overleed te Mechelen, een verdienstelijk Kempenaar: Mgr. Mierts, geboren te Kasterlee, magister in de Godgeleerdheid, achtereenvolgens leeraar aan het klein Seminarie te Mechelen, — voorzitter van het Groot Seminarie ; — titelvoerend Kanunnik van het Metropolitaansch Kapittel van Mechelen, en eindelijk deken van het Kapittel.

Ons gekend en geacht medelid Heer Frans Claes, voorzitter van Antwerpens Oudheidkundigen Kring, overleed op 19 Juni. Diepe kennis der oudheden, onbeperkte dienstvaardigheid en groote eenvoud waren de hoofdtrekken van dezen verdienstelijken man.

Eindelijk op 14 November overleed te Turnhout na een langdurige ziekte, ons ieverig en verdienstelijk bestuurslid Jonkheer Paul van den Hove d'Ertsenryck. Een gedachtenis aan dien verdienstelijken edelman gewijd zal verschijnen in nummer I van « Taxandria » 1934. Hunne nagedachtenis zal pieteitsvol bewaard blijven.

Wij mochten ons ook verheugen in de groote onderscheidingen die te beurt vielen aan een onzer bestuursleden. M. J. Diercxsens, werd door Koninklijk Besluit den 3 April 1933, tot ridder in de Orde van Leopold II benoemd. Onze hernieuwde gelukwensen vergezellen hem.

Z. E. Heeren, Mijne Heeren, ik sluit mijn jaarverslag met U allen aan te zetten tot een ieverige propaganda ten bate van ons geliefd Taxandria en dank u zeer voor uwe welwillende aandacht. HEIL TAXANDRIA ! Jos. STEFENS.

AFREKENING DIENSTJAAR 1933

UITGAVEN.	ONTVANGSTEN.
Batig slot van dienstjaar 1932	404,83
Toelagen der stad	6000,00
Verkoop verschillende boeken en tijdschriften	448,50
Inkomkaarten Museum 1933	206,00
Bijdragen der leden 1933	4216,75
11276,08	4390,60
	845,91
	1206,00
	Inkomkaarten Museum 206,00
	Aankoop en onderhoud van Museum en bibliotheek 571,00
	2000,00
	Aankoop Schilderijen (Boom) 6000,00
	Aankooppen veiling Claes (6951,78) 2000,00
	11013,51

Inkomsten 11276,08 Uitgaven 11013,51 = 262,57

Het Kosterschap en het Onderwijs te Beersse.

(Vervolg).

Nieuwe opzoekingen in de archieven gedaan laten ons toe de verhandeling die wij vroeger in « Taxandria » lieten verschijnen (1) cenigszins aan te vullen en te volledigen.

In de Middeleeuwen en in de eerstvolgende tijden, was het kosterschap veelal een erfelijk ambt waaraan min of meer aanzienlijke revenuën en andere voordeelen verbonden waren. Zulks was ook het geval met de kosterij van Beersse waarvan in 1566 beneficiant was Joannes tser Wouters kapelaan van O. L. V. te Vosselaar en vóór hem heer Jan Lamens.

Op 25 Januari van dit jaar 1566, draagt de beneficiant de Cantuarië die hij bediende, alsmede de twee kosterijen van Beersse en Vosselaar over aan zijnen oom E. H. Geeraert van Breen, pastoor der beide parochiën, om er de voordeelen van te genieten en de lasten van te dragen :

« allen denghenen dyen desen tegenwoordighe brieven sullen sien oft te hooren lesen in den Heer Saluyt. Wij Peeter Vervoort ende Sebastiaen Bathen, Schepenen tot Beersse, doen te wetene met kennis der waerheyt dat op heden ondergeschreven voer ons gecompareert is Joannes tser Wouters, clericus, cappelanus cantuarije Beatae Mariae in Vosselaar ende erffcoster der costereyen van Beersse ende Vosselaar voers. ende heeft geconstitueerd ende machtich gemaect, constitueerende ende maeckende machtich, midts desen, heeren Gheeraert van Breen, synen oom, religieuse der ordene van Ste Michiels binnen Antwerpen ende pastoir der keercken van Beersse ende Vosselaar, present ende tselve accepteerende om in den naem ende weghen van hem constituant allen ende jegelycken synen vruchten, bathen, prouffijten ende emolumenten van den voers. cantuarije ende costeryen op te nemene, te innene ende tontfanghene, quiten daer aff te verlijden, den dienst van de voers. cantuarije te doen ende te laeten bedienen ende in amende vut te begeven Adriaen Cnaeps tot Beersse ende Willem Metten tot Vosselaar die de selve een lange wyle van wijlen heer Jan Lamens, in synder tyt erffcoster van de

(1) Reeks V. Nr 1 en 2-1933-bldz. 6.

voers. costeryen, bediend hebben, op alsulke conditiën, voerwaerden ende termyn als die voers. heer Gheeraert van Breen, synen geconstitueerden, proufftyt dencken sal met de voers. Adriaen ende Willem Melten te transigeeren, overcomen ende laccordeeren die pachte van de voers. costerijen op te huerenen ende te ontfanghene ende al dyen aengaende, generael ende speciael, meer daer inne te doen al oft hy constituant selve present ende voer ooghen wesende, souden moghen doen ende vervoorderen. Opte XXVe Januarij XVc LXVI, styl Brabants ». (1).

Uit die verklaring voor de Schepenbank afgelegd, leeren wij dat het kosterschap in die tijden ook **verpacht** werd en dat **Adriaan Knaeps** datgene van Beersse, enkele jaren te voren reeds, van Jan Lamens in pacht genomen had.

Anderzijds wordt — tengevolge van de nieuwe geraadpleegde bronnen — het vermoeden bewaarheid, in ons vorige studie vooruitgezet, dat Jan Knaeps wel degelijk — ook als koster — zijnen vader Adriaan opvolgde en dat Marck Leysen, de schoolmeester, hem slechts als onderkoster was toegevoegd.

Het bewijs ervan vinden wij in de getuigenissen van verschillende oude lieden voor de Schepenbank afgelegd aangaande de verdeeling van het kosterscoren :

« Jasper Hermans, vyff oft sess en vyftig jaren alhier [verblyvende], oudt ontrent de 74 of 75 jaer, verclaert dat « in der tyde als meester MARCK schoelmr. was van Beersse ende JAN CNAEPS ceuster, dat sy verscheydentlyck ende eynder het syne, te weten Mr. MARCK was ophalende syn coren als schoelmr. ende JAN CNAEPS als ceuster, ende verclaert hy voers. comparant van syne ouders hebben hooren seggen dat het halff loopen coren voor den schoelmr. van gemynte daer toe was gevueght ende geordonneert, redenen van wel wetentheyt, dat Mr. MARCK ende syne huysvrouw, beyde saliger, tegen heur comparant dicwils waeren claegende dat sy met hunne gagic ende coren nyet wel en conden toecomen, om daer op te leven ende hun onderhouden... »

« Mayken Govaerts Willems, weduwe wylen Adriaen Van Eynde verclaert... dat JAN CNAEPS als keuster ende Mr. MARCK LEYSEN als schoelmr. te weten den voers. JAN CNAEPS een half loopen corens ten huysse van haer comparant als hebben comen haelen... » (2).

Wij vernemen alzoo dat het geschil opgerezen in 1691 tus-

(1) A. A. — Register der Schepenakten (No 33) fo. 216 vo.

(2) A. A. — Resolutieboek (Nr 1).

schen den toenmaligen koster Joris THYS en den rector der beneficiën E. H. Van Achteren betreffende de verdeeling van het kosterskoren, niet het eerste was dat zich op dit gebied voordeed. En, zooals wij verder zullen zien, was dit geschil ook het laatste niet.

Uit die verklaringen blijkt verder, in tegenstrijd met hetgeen vroeger geraadpleegde oorkonden en bronnen ons deden vermoeden (1) dat te Beersse, in de eerste jaren der XVIIe eeuw, de twee ambten van koster en schoolmeester nog gescheiden waren en dat het wellicht Cornelius DE VRY was die, in 't jaar 1652, ze beiden voor 't eerst en nog wel tijdelijk, in zijnen persoon vereenigde. Die tegenstrijdigheid echter bestaat maar in schijn. Jan Knaeps die, evenals zijnen vader Adriaan secretaris was der Ding of Schepenbank van Beersse en Vosselaer, was wel degelijk titularis van het Kosterschap en beneficiant van de profijten aan dit ambt verbonden, hetzij dat hij daar rechtstreeks toe benoemd was, hetzij dat hij — evenals zijnen vader — hetzelfde van den erfcooster in pacht genomen had. Doch, gezien de menigvuldige bezigheden die zijne functiën van Secretaris hem oplegden, bepaalde hij zich, voor wat het kosterschap betrof, bij het schrijven en opmaken der kerkrekeningen en ontlaste hij zich voor 't overige op den schoolmeester Mark Leysen die in feite den dienst van koster in de kerk vervulde zonder er den titel van te dragen. De schoolmeester genoot billijkerwijze dan ook een deel van de voordeelen en beneficiën der Matricularia, o. a. een derde van het kosterskoren, welke de titelvoerende koster, 't zij vrijwillig, 't zij op bevel der Gemeente, hem afstond in ruiling en vergoeding van de verleende medehulp.

Immers het ambt van secretaris (alias griffier) der Schepenbank — waarbij zich nog kwam voegen datgene van secretaris der laathoven van de verschillende grondheeren van Beersse, datgene ook van schrijver der rekeningen van de Sint Corneliuskapel en van de Heilig Geesttafel — was, op verre na, geen sinecuur. In zijne handen berustte feitelijk heel het bestuur der twee gemeenten alsmede het gerecht. Voor-

(1) Taxandria. — op. cit. — bl. 8.

al in die benarde tijden welk onze voorouders op het einde der XVIe en het begin der XVIIe eeuw beleefden, wanneer ons Kempische dorpen, zoo wreed beproefd reeds door armoede en besmettelijke ziekten, aanhoudend geplaagd werden door het voorbijtrekken van troepen van allen slag en van alle nationaliteit, was het een gewichtige taak die de secretaris te vervullen had en een zware verantwoordelijkheid die op hem woog.

Het bewijs ervan is te vinden in de omstandige rekeningen en de menigvuldige andere geschriften die ADRIAAN KNAEPS ons over zijn beheer in die onheilvolle periode nagelaten heeft.

Uit dit belangrijk archief blijkt hoe hij zich verdienstelijk wist te maken voor de gemeenschap. Door zijn kranig optreden en ook wel, daar 't noodig bleek, door het verleidelijk lokaas van fooien en aanlokkende geschenken, lukte hij er meermaals in de vreemde krijgsoversten te vermurwen en voor het dorp mildere voorwaarden te bedingen :

« Item, 's anderendaegs nae Lichtmis LXIIJ, doen de Spaensche soldaten tot Beersse lagen, hebben Peeter Vervoort, Sebastiaen Bathen ende ick met onssen persoon nae Turnhout geweest by den commissaris ende quaertiermeester om die voorsch. soldaten ons quyt te helpen, gelyck hy oyck beloofde ende sande-rendaeghs, ten derden dage, vertrocken, anders souden se daer vyf dagen gelegen hebben

XXX St. »

« Noch voor een paer cappuyn ende twee pullen gegeven ende die ter tyt den schouteth van Turnhout ende den secretaris gegeven die ons daertoe behulpzaam waren

XXIII st. »

« Ter selver tyt den commissaris knecht geschonken dat hy de belofte van synen meester hem in gedenknisse soude doen brengen om die voers. Spaeniaerts ons quyt te doen

XXI st. »

« Ende by ons aldaer verteert want wy daer lange moesten toeven

IV st. I oord »

« Inde jersten nadye die siergant maior met een quantiteyt Spaengiaerden tot Beersse ende Vosseler hadde geweest (soe voer in den ontfanck is verhaelt), soe hebben de vorster ende ADRIAEN KNAEPS vut last van de Weth gecocht eenen hase ende vyff snepen die aan den siergant maior, de focrier en de andere geschoncken syn, waer voer de vorster heeft betaelt

XXIIII st. »

« Welcke hase ende snepen hebben die voers. vorster ende secretaris tot Turnhout gedragen ende metten sergant gesproken, voer hunne vacantie ende verlet

IIII st. (1) »

(1) A. A. — Zettingsboek voor onkosten van oorlogsvolk 1573.

Op onzen koster-secretaris rustte verder de kiesche en lastige taak, in het uitgeputte dorp, de opgeëischte brandschatting bijeen te krijgen, de inkwartiering bij de inwoners te regelen, kortom de kosten en de lasten van de bezetting evenredig tusschen de ingezetenen te verdeelen.

Zijn optreden was niet altijd vrij van gevaar. Meermaals werd hij als gijzelaar meegevoerd of als gevangene weethouden :

« In den Jersten nadye die Spaenjaerts des saterdaeghs ten XXIIII^{en} Octobris 79, binnen der voers. Vryheyte van Turnhout gecomen waeren, soe is binnen Beersse die Siergant met een quantiteyt Ruyter te peerde gecomen ende heeft aldaer nae die geswoeren vanden dorpe doen vragen ten eynde dat sy met die van Vosseleer souden moeten foerieren ende accommedeeren sess vendels knechten of dat sy liede met den siergant souden overcomen van aldaer tot Turnhout te contribueeren, sulcx dat sy mede hebben genomen den vorster ende den secretaris vanden voers. dorpen, aldaer by hem te doen compareeren ende met hen Spaenjaerts te accordeeren, soedat nadye die weethouderen, geswoeren, metten gemeynen ingezetenen van den voers. dorpe by den anderen geroepen wesende, nae lange communicatie ende deliberatie van Raede, metten anderen waeren geresolveert dat men metten voers. Spaenjaerden souden accordeeren ende liever te contribueeren dan die Compagnien te verwachten, soe syn vut laste van de geheele gemeynte van Beersse die voers. Jonas Thys, Mathys die vorster ende Adriaen Knaeps secretaris met Lambrecht Scheylkens in Commissie van de voers. saeken, nae Turnhout gevacceert geweest ende syn van voers. dorp wegghen met den voers. siergant, nadye hy deselve feytelyck hadde gevange genomen, getransigeert dat voers. dorpe van Beersse voer syne quote alle daghen in haer ghelde soude moeten opbrengen ende betaelen voer rantsoen ofte contributie dertich Rgld. elcken voer XX st. Brabants gerekent, ende Vosseleer voer syne quot XV Rgld. »

« Van den ontfanck opte derde betalinge, terwyle dat Jonas Thys ende de Secretaris gevangen saten, opgebeurt by den voster

LXIX Gld. VIII 1/2 st. »

« Van de ontfanck opte vierde betalinge doen de Secretaris gelost was. die gebuerde des vrydaeghs ende saterdaeghs den VIe ende VIIe Novembris 79

LXXVIJ Gld. IX st. I oort » (1).

« Item nadye de geswoeren ende gemeynte van Beersse met den andere waren geresolveert dat men soude contribueeren, soe syn die voers. Joris Thys, die vorster ende secretaris met Lambrecht Scheylkens opte XXX Octobris 79 nae Turnhout gegaen ende metten siergant moeten accordeeren per forts, soe hy hen lieden gevangen had-

(1) A. A. — Rekeningen militaire lasten 1579.

de, des daeghs op te brengen XXX Rgld. soe lange die gemeynthe selve soudon connen opbrengen. Doen hebben die voersch. goede mannen verteert, soe sy tot Turnhout moesten vernachten, soet in den nacht was eer men met den siergant conste overcomen, ende by hen betaelt »

XVI st.

« Item op den derde Novembris werden Jonas Thys ende de secretaris wederom gevangne genomen voer de betalinge van dyen ende navolgende dagen » (1)

De rol dien Adriaan Knaeps vervulde in hachelijke omstandigheden mag dan ook wel in het daglicht gesteld en zijn naam bewaard worden voor het nageslacht.

Op 28 Juni 1589 schreef en onderteekende hij nog een smeekschrift strekkende om den erbarmelijken toestand zijner gemeente te doen uitschijnen en verzachting af te smeeken van de lasten die zoo zwaar op de beklagenswaardige bevolking drukten (2).

Zijn overlijden moet kort nadien voorgekomen zijn. Immers op 20 September van het volgende jaar is ANDRIES OOMS reeds secretaris der Schepenbank (3) en op 21 Januari 1591 heeft voor dezelfde bank de deeling plaats der erfgoederen door wijlen Adriaan Knaeps achtergelaten.

Uit zijnen echt met Dymphna PEETERS had hij twee kinderen overgehouden : Hans of Jan die later zijnen opvolger zou worden en Anneke gehuwd met Dyerick Verhofstadt. Aan den eersten werden toegewezen de goederen onder Beersse, terwijl Anneke voor haar deel bekwam, buiten eene som in speciën, de patrimonieele goederen te Turnhout gelegen, voortkomende van Jan Knaeps, hun beider grootvader (4).

Als Secretaris der Schepenbank was Hans of Jan Knaeps

(1) A. A. — Rekening militaire lasten 1579.

(2) A. T. — Requeste doer die van Beersse by Turnhout.

(3) A. A. — « Dingboek der Bank van Beersse begonnen XX Septembris anno 1590 gemaect bij Mr Andries Ooms, Secretaris terselver banke ».

Op het titelblad staat het volgende opschrift :

« ten was noyt weer soe cout
noch priester soe oudt,
die 't staen verdroot

soe lange als men hem den coffer boot ».

(4) A. A. — Register van Schepenacten 1591-1601 — fo 6.

dus niet de onmiddellijke opvolger van zijnen vader. Wel was hij bij de Schepenbank werkzaam sinds zijn vader verdween, doch slechts als substituut of dienstdoende. Immers op 11 December 1611 richtten « de Schepenen der Jurisdic tie van Beersse ende Vosseleer » zich « tot de goede Heeren, Mynheeren Schepenen der Poort ende Vryheit van Turnhout » om het rekwes van Jan Knaeps te ondersteunen, «tendeerende om by hem te mogen bedienen het Clerckschap van Beersse ende Vosseleer (soe 'tselve vaceert). » En ze voegen erbij dat « Jan Knaeps binnen onsen dorpe van Beersse geboren is », dat « hy dit officie onder eedt als substituut ende andersinds nu badt twintich jaeren bedient heeft, synde een man van eeren, die wy tercontrarie nyet en weten te seggen ». (1)

Wat het kosterschap betreft, te beginnen van 1596 zijn de Kerkrekeningen van de hand van Jan Knaeps geschreven, waaruit wij mogen besluiten dat hij sindsdien ook titularis was van de matricularia. In het rampzalig tijdvak van 1590-96, wyl de kerk uitgebrand en schier heel de bevolking uitgestorven of gevlucht was, wanneer er geen kerkbestuur meer bestond en de kerkrekeningen niet gehouden werden, zal men er niet aan gedacht hebben eenen koster te benoemen, zoodat het wel degelijk JAN KNAEPS zal geweest zijn die, na eene vacatuur van zes jaar, de functiën van koster, door zijnen vader vrijgelaten, overnam.

Jan KNAEPS zag het daglicht te Beersse omtrent het jaar 1565. Hij was getrouwd met Cathelyne Wuyts (2)

't Moet rond de jaren 1616 of 1617 zijn dat hij stierf of ontslag nam, want in de kerkrekeningen van 1615 komt nog eene betaling voor aan Jan Knaeps gedaan voor het schrijven dier rekening (3) en in 1617 wordt JACQUES VERVOORT door Prins Philipus van Oranje, Grave van Nassauc, aangesteld als secretaris bij de Bank van Beersse (4).

(1) A. T.

(2) A. A. — Register van Schepenakten — fo 65 ro en 66 vo.

(3) Kerkarchief. — Rekeningen der Kerkmeesters 1591-1615.

(4) A. T.

Vermoedelijk was deze secretaris, insgelijks in hoedanigheid van koster, de opvolger van Jan Knaeps en de voorganger van ANDRIES DINGENEN die volgt.

In de kerkrekeningen van het jaar 1628 lezen wij :
« item noch gegeven aen den kuster volgens de quittancie II Gld 10 st. » en het bijgevoegde kwijtschrift luidt als volgt :
« Ick Mr. ANDRIES DINGENEN kenne ontvangen te hebben uyt de handen van Peeter Laems kerckmeester de somme van twee guldens thien stuyvers van de missen te dienen in de kercke van een heel jaar.
In kennis der waarheyt soo heb ick desen geschreven den XV° Junij anno 1628.

Bij mij Mr. Andries » (1).

Alzoo hebben wij de schakels gevonden die ontbraken tusschen Jan Knaeps en Jan Hoeybergs en meenen wij over den volledige lijst onzer kosters — van af Adriaan Knaeps tot den huidigen dag — te beschikken.

Andries Dingenen zal, even als zijne voorzaten — 't zij dat hij titularis van het kosterschap was of slechts, zooals Mark Leysen, de functie ervan uitoefende — tevens ook, naar alle waarschijnlijkheid, het ambt van schoolmeester vervuld hebben.

Op 22 November 1663 werd JORIS THYS door het Collegie van Schout en Schepenen als schoolmeester aangesteld. De desbetreffende beraadslaging der Schepenbank vermeldt dat de benoeming gebeurt in vervanging van ANDRIES CLAESSENS welke de gemeente verlaten had « Alsoe het schoolmeesterschap van desen dorpe is comen te vaceeren midts het vertrek van den schoolmeester Mr. ANDRIES CLAESSENS » (2).

Het is de eerste maal dat wij den naam van Andries Claessens in de archieven aantreffen en zulks komt ons des te vreemder voor dat enkele jaren te voren, in 1652, Cornelius DE VRY volgens aantekening van zijn eigene hand (3) te gelijker tijd koster en schoolmeester benoemd werd. En

(1) Kerkarchief. — Rekeningen, 1628.

(2) A. A. — Resolutieboek, No 1.

(3) Taxandria. — op. cit. — bl. 10.

thans, uit de akte van benoeming van Joris Thys als schoolmeester, vernemen wij dat de beide ambten sindsdien wederom gescheiden werden, vermits er voor het Hof een proces hangende was tusschen den koster en den schoolmeester. En toch was het kosterschap alsdan nog in handen van Cornelius De Vry. Deze overleed immers slechts in 1666 en het was eerst in dit jaar dat Joris THYS koster werd benoemd. Wat was er dan inmiddels gebeurd ? Had Cornelius De Vry vrijwillig ontslag genomen als onderwijzer ofwel had de gemeenteoverheid, gebruik makende van eene bepaling zooals deze die voorkomt in de benoeming van Joris Thys, hem onbekwaam bevonden voor zijne bediening en hem van dezelve ontheven ? Zulks blijft een duister punt. Doch wat wij thans met zekerheid weten is dat Andries Claessens als schoolmeester de onmiddellijke voorganger was van Joris Thys en dat hij diensvolgens tusschen dezen laatsten en Cornelius De Vry in den lijst der schoolmeesters dient ingeschakeld.

De verplichtingen die den nieuw aangestelden schoolmeester worden opgelegd zijn in de akte zijner benoeming weinig uitdrukkelijk vermeld. Men bepaalt er zich bij vast te stellen dat hij « de jonckheyt van de gemeynthe in Godvruchticheyt, redenen ende geleertheit wel sal stichten, oeffene ende leeren ». Hij zal dezelfde baten en profijten als zijne voorgangers genieten van 't kosterskoren en het schoolgeld en darenboven de beschikking hebben over het school of Heilig Geesthuis met den hof er aan palende. Voor 't onderhoud van het uurwerk op den toren zal hij jaarlijks 5 Gld van de Kerk trekken en evenveel van de Kapel voor het dienen der maandagsche Mis. De Gemeente voegt er een buitengewone vergoeding bij van 20 Gld 's jaars.

Verder wordt bepaald dat de kosten van het hangende proces tusschen koster en schoolmeester zullen gedeeld worden, — Joris Thys te dezer de plaats inneemende van zijnen voorganger Andries Claessens — en dat het gedeelte van het kosterskoren van het loopend jaar dat den onderwijzer toekomt, bij helft zal verdeeld worden tusschen den nieuwbenoemden titularis en zijnen voorganger.

Joris Thys wisselde het tijdelijke met het eeuwige op 15

September 1703. Zijn zoon Joris volgde hem op als koster. Of deze tevens schoolmeester was, valt te betwijfelen. Nergens in de archieven hebben wij een spoor van zulkdanige benoeming aangetroffen.

In ons vorige studie hebben wij aangeteekend dat J. B. VAN DE WEYER organist was in 1734. Nadien vonden wij in het Register der Schepenbank eene beraadslaging op datum van 21 April 1741 waar er spraak is, met betrekking tot bedoelden Van de Weyer, van « de gaggie van 150 Glden 's jaers met toestemminghe van secker huys competeerende de Taeffele van den H. Gheest, (1) aengegaen op hun eygen ende priveën, maer sonder kennisse ofte wete van den Heer Convocant ende van de Principaelste gegoyden, dan alleenlyck ditte Van de Weyer ende den Heer Pastoor, over het spelen der orgel ende het houden der schole (2) ».

Wij meenen daaruit te mogen besluiten dat Joris Thys titularis was van het kosterschap, dat J. B. Van de Weyer, evenals in vroegere tijden Marck Leysen, hem als organist en onderkoster was toegevoegd en dat hij tevens ook — al was het dan zonder officieele bekrachtiging — een tijdlang ten minste, als schoolmeester fungeerde.

In het Resolutieboek der Schepenbank troffen wij verder het kontrakt aan waarbij Augustinus Georgius THYS als onderwijzer wordt aangesteld (1).

Zooals wij vroeger gezien hebben (2), had Augustinus THYS bij het afsterven zijns vaders, op 15 Augustus 1767, den ouderdom van 16 jaar nog niet bereikt en was hij diensvolgens onbekwaam om zijnen vader in zijne bediening op te volgen. En toch, een paar maanden nadien reeds, op 14 October 1767, gaat de Schepenbank, zich « volcomentlyck betrouwend op de bequaemheyte, neerstigheyde ende getrouwghheyde van den candidaet » tot de benoeming over en wordt Augustinus Thys — op aandringen zijner moeder, vroegtijdig weduwe gebleven met den last van een zwaar huisgezin — als onderwijzer aangesteld met het genot van

(1) Het schoolhuis, naar alle waarschijnlijkheid.

(2) A. A. — Register der Schepenbank 1741 folio 85 vo.

(3) A. A. — Resolutieboek No 2 — fo 32 vo.

(4) Taxandria — op. cit. — bl. 14.

al de profijten aan dit ambt verbonden. Maar aangezien hij te jong is en onbekwaam thans om zijn ambt naar behooren te vervullen, wordt hem een tijdverloop van twee jaren vergund om zich op de hoogte te stellen. De moeder zal intuschen op hare kosten eenen interimaire aanstellen en Augustinus zal zijne studien voortzetten, elders buiten het dorp, ten einde het noodig ontzag over zijn toekomstige leerlingen te behouden.

De plichten van den onderwijzer zijn ditmaal meer omstandig beschreven. En wat de profijten betreft, de bijdrage der gemeente wordt op 30 Gld. 's jaars gebracht, wellicht omdat de school moet doorgaan heel het jaar door, ook in den zomer, en het schoolgeld wordt vastgesteld op 8 st. per 3 maanden voor de kinderen van het dorp en het dubbel voor degenen van buiten het dorp. Wegens de Tafel van den Heiligen Geest wordt den schoolmeester darenboven nog 10 Gld. en 10 st. gegund voor het leeren lezen en schrijven der arme kinderen. Anderszijds wordt het hem formeel ontzegd zich met het boerenbedrijf in te laten, zooals zijn voorganger deed, waarschijnlijk omdat zulks aanleiding tot misbruik had gegeven en te veel tijd innam ten nadeele van het onderwijs.

Omdat het kontrakt interessante bijzonderheden bevat over de verplichtingen van den onderwijzer, het leerprogramma, de schooluren enz. laten wij het als bijlage volgen (1).

Van het kosterskoren wordt in dit kontrakt, zooals men bemerkt, niet meer gewaagd. En toch gaf die zaak weldra aanleiding tot een ernstige betwisting tusschen Augustinus Thys, die voortging de ingezetenen te dwingen hun aandeel in het kosterskoren af te geven, en de gemeenteoverheid die, wellicht onder den invloed der nieuwe gedachten, geoordeeld had dat het kosterskoren niet door de burgers of tiendepachters, maar wel door de tiende-heffers : grondheeren, pastoor, Kerk enz. — diende betaald te worden. De zaak nam een grooten omvang ; klachten reczen op en de schout achte het noodig op 6 Februari 1778, schepenen, burgemeester, ge-

(1) Zie bijlage I.

zwoeren, kerk en kapelmeesters, kortom al de vooraanstaande en goede mannen van het dorp bijeen te roepen om hun den toestand voor te leggen. Eenstemmig werd, na rijpe beraadslaging, beslist de zaak door te drijven en indien Augustinus Thys in zijne practijken volharde, het geschil aan den Souvereinen Raad van Brabant te onderwerpen (1).

Hoe de zaak haar beslag kreeg of wie het pleit won is ons niet bekend. Doch met zekerheid weten wij, door eene aantekening van onderpastoor Gregoor Smets van 1795 dat het kosterskoren, 18 jaar te voren, dus in 1777, werd afgeschaft !

Wanneer op 10 Oct. Guillelmus VERREET door de Schepenbank als schoolmeester wordt aangesteld zijn de voorwaarden weinig veranderd, doch er wordt meer nadruk gelegd op het onderricht der « Rooms Christelycke leeringe », en op het gebruik van « Geapprobeerde ende Geestelycke schoolboecken » en op het geven van den Catechismus aan denwelken den ganschen zaterdag namiddag moet besteed worden :

« Hy gehouden sal syn te houden, alle saterdaegen van iedere weecke eenen cathecismus voor de kinderen ter schoole comende, welke sal moeten geschieden op saterdagh nae middagh, als wanneer geene schoollesse sal mogen worden gegeven, maer op denselven nae middagh, sullen de jonghe kinderen moeten opseggen de cathecismuslessen degene die daer, op volgende sondagh, in de kercke alhier door de jonghe kinders moet opgeseght, ende voorts denselven naer middagh geheelyck overbrengen met het doen van cleynen cathecismus omdat de jonckheydt in de Christelycke leeringe behooryck soude syn onderwesen » (2).

Uit het voorgaande kan men derhalve met rede veronderstellen dat het godsdienstig onderricht te wenschen liet en dat de jeugd van dien tijd, zoo zij trouw de practijken van den Godsdienst beoefende, er de diepe beteekenis niet genoegzaam van beseftte.

Een nieuwe bepaling is diegene krachtens welke het den schoolmeester uitdrukkelijk verboden wordt zich buiten de gemeente te begeven zonder voorafgaandelijke toelating van den schout of van de wethouders.

(1) Zie bijlage II.

(2) A. A. — Resolutieboek No 2.

Wellicht hadden zich vroeger misbruiken voorgedaan op dit gebied.

De baten en profijten bleven dezelfde als voor den vorigen schoolmeester. Doch het duurde niet lang of de hem toegekende voordeelen werden door den nieuw benoemden onderwijzer ontoereikend bevonden. Wij hebben vroeger gezien (1) dat, ingevolge het door hem ingediende rekwest, enkele maanden nadien reeds, de jaarlijksche gagie van 30 Gld. die hij van de Gemeente genoot op het dubbel gebracht werd (2).

En ziedaar bijeengebracht al wat wij, na langdurige en geduldige opzoekingen in Gemeente en Kerkarchief, rakende het onderwijs en het kosterschap in ons dorp hebben kunnen ontdekken. Dit overzicht loopt over eene periode van bijna 400 jaar, vanaf het midden der XVIde eeuw tot op onze dagen. Het levert ons het bewijs dat, vier eeuwen te voren reeds — in een dier onbeduidende en afgelegen dorpen onzer Kempen die men al te veel als 'n achterlijke streek beschouwt — 't onderwijs de bezorgdheid van het dorpsbestuur wekte en dat in den loop der tijden, de ambten van koster en schoolmeester veelal door bekwame en verdienstelijke titularissen bekleed werden. Jammer dat, bij gebrek aan oorkonden — die wellicht ten tijde der rooverstochten van den beruchten Marten van Rossem en zijne benden verscheurd en vernield werden — wij niet hooger in het verleden kunnen opklimmen.

K. VAN NYEN.

(1) Taxandria — op. cit. — bl. 11-12.

De aanduiding A. A. verwijst naar het Staatsarchief Antwerpen (verzameling Beersse) en A. T. naar het Stadsarchief Turnhout (doos Beersse-Vosselaer).

BIJLAGE I.

« Wy Joncker Carolus de FIERLANT hoofdschouteth der Stadt, Lande, Quartire ende Hertoghdomme van Turnhout, Schouteth der Heerlyckheydt van Beersse, Wauther GHYSELS, Walterus VERELLEN, Anthony ROEVENS, Peter GHYS ende Hendrick WAUTERS, Schepenen des dorps ende Heerlyckheyt van Beersse, doen te weten alsoo door het overlyden van Fransiscus Henricus THYS schoolmeester ende organist binnen onsen dorpe van Beersse, hetselve ambt is comen te vacceeren ende diensvolgens noodig is dat die plaetse wederom met eenen anderen bequaemen persoon werde voorsien, soo is 't dat wy, mits het goed rapport dat ons is gedaen, ende ons volcomentlyck betrouwende op de bequaemheyt, neerstigheyt ende getrouwigheyt van Angustinus THYS, denselven hebben gestelt ende gecommiteert ende stellen ende committeeren by dese tot schoolmeester ende organist van den voors. dorpe, hem gevende vollen last ende sonderlinge bevel om hetselve schoolmeesters ende organist ambt uyt onsen naemen te aanveerden ende te bedienen, sullende hy, Angustinus THYS, gehouden syn binnen desen dorpe te houden Duytsche school het geheel jaer door, te weten des somers van neghen tot elf ueren voor middagh ende van twee tot vier ueren naer middags ende des winters van aght tot elf ueren voor middagh ende van een tot vier ueren naer middagh ende in deselve schole de kinderen leeren ende exerceeren in de Nederduytsche taele, soo in het lesen ende schryven, alsoock de kinderen exerceeren in de cyferconst ende voorders doen alle neerstigheyt ende devoiren om in de kinderen ende jonckhyt in te planten de beleefthydt, goede seden ende deselve exerceeren ende leeren in Christelycke boecken ende oock deselve stighen ende onderwysen in de Christelycke leeringhe, tot onderwysinge ende stichtinge van welcke hy gehouden sal syn, alle saterdaegen van ieder wecke, te houden eenen catechismus voor de kinderen ter schoole comende opdat deselve in de Christelycke leeringhe souden worden onderwesen ; sullende hy bovendien alsnog gehouden syn alle jaeren twee kinderen te exerceeren ende te oefenen in den Gregoriaenschen sanck. Item sal hy alsnogh gehouden [syn] sels ende personeelyck op te winden ende gaede te slaen onze horologie staende op den thoren alhier, opdat deselve haeren behoorelycken ganck hebbe ende tyde designeert, ende in cas van noodighe reparation ons by tyde daer van kennis te doen om hetselve te laeten voorsien ende redresseeren. Item sal hem Angustinus THYS niet geoorlooft ofte gepermitteert syn, bedienende dit schoolmeesters ende organist ambt, te exerceeren ennighe boerderye ofte boerenbedryf gelyck synen voorsaet ende vaeder heeft bedreven, welcke gebuerende sy hy vervallen van synen voors. ambten ende sal ons liber staen eenen anderen welbequaemen persoon aen te stellen, ons vertrouwende nochtans hetselve van hem niet te sullen geschieden. Ende

sal Augustinus THYS gehouden syn alle jaeren ontrent Lichtmisse ons te comen presenteeren syne sleutels om in cas van enigh gebreck hem alsdan over hetselve te berispen ende corrigeren ofte verders te doen volgens ons welbeliven van denselven aen te houden, continueeren ofte bedanken van syne voors. ampten volgens gelegentheydt ende eysch van saecken. Wy Heeren Schouteth ende Schepenen voors. aen denselve de voors. ampten geven op alsulcken profyte als te weten : in den eersten sal jarlyckx hebben ende weghens onse gemynte worden betaelt eene somme van dertigh gulden courant gelt 's jaers voor het houden der somer ende winter schoele, spelen der orgele op sondagh en H. Dagen ende ander publicque diensten in onse Kercke, mitsgaeders vyf Gulden 's jaers voor het opwinden der horologie door hem personeelyck ende geensints door een ander te doen, welke opwindinge in gevalle door den voors. Augustinus Thys niet volkomentlyck werde gedaen, sal aan de Heeren Schouteth ende Schepenen alhier liber staen deselve opwindinge te laeten geschieden door een anderen persoon daertoe by die Heeren Schouteth ende Schepenen aen te stellen ; aen welcken hy Augustinus Thys in alsulcken gevalle 's jaerlyckx, uyt hetgene denselven wegens onse gemynte wort betaelt, sal sonder eenighe contradictie moeten betaelen eene somme van 7 gulden courant sjaers.

Item eene somme van thien gulden ende thien stuyvers courant gelt sjaers welke hem sjaerlycks sal wegens onse Taele van den H. Geest gealimenteert worden, ende voorts op alsulcken emolumenten ende profyten van schoolgelt, te weeten aght stuyvers alle dry maenden ofte vierendeel sjaers van ider kint gebortigh van onse gemynte ende dobbel van degenen gebooren buyten onse gemynte gelyck van oudts ende tot nu soe hebben gestaen ende geprofiteert geweest. Daer alsoo Augustinus Thys voors. alsnu nogh maer en beryckt den ouderdom van seshien jaeren ende dus niet cappabel om de voors. ampten te bedienen, hebben op het vertoogh van Theresia Hermans, syne moedere, ende apostille op deselve requeste daerover door ons gegeven sub dato 24 Augusti lestleden, wel willen permitteeren, gelyck wy permitteeren by desen, dat sy remonstrante voors., mits de niet capaciteyt ende minderjaerighydt van haeren voors. sone sal mogen stellen een bequaeme substituuut tot bedieninghe syner voors. ampten ten onsen vollen contentemente ende tot onser wederroepens, gelyck wy sullen vinden te behooren ; dit nogthans op alsulcke clause als te weeten dat sy remonstrante haeren voors. sone Augustinus Thys twee volle jaeren naer het geven deser, denselven haeren sone elders buyten dese gemynte, sal gehouden syn te laeten exerceeren ende cappabel maecken in het leesen, schryven, cyferen ende orgelspel ende opdat denselven daer door geschyden synde van de kinderen ende jonckhyt onser gemynte soude becomen een meerder ontsagh ende authoritydt in het oefenen ende bedienen syner

ampten. Ende in cas van geene genochsaeme capacitydt van denselven Augustinus Thys naer de voors. twee volle jaeren, willen wy dat sy remonstrante den te stellen ofte eenen andere substituut voor haeren soone sal moeten behouden ende steilen totdat haeren voors. soone ten onser contentemente genochsaeme ende ten vollen sal cappabel bevonden worden om syne voors. ampten selfs connen te bedienen, welck sy remonstrante by dese andermael is repeteerende, accordeerende ende agreerende. Wordende hy Augustinus Thys by dese geordonneert te doen den eede daertoe staende in handen van Jonckher Carolus de Fierlant hooftschouteth der Stadt, Lande, Quartiere ende Hertogdomme van Turnhout, Schouteth deser dorpen ende Heerlyckhydt van Beersse, ontbieden daeromme ende bevelen aen alle ende een igelycke onser ingesetenen ende alle diegene die dit soude aengaan dat sy den voors. Augustinus Thys voor schoolmeester ende organist houden en bekennen ende de voors. profyten ende degene daer toe staende rustelyck ende vreedelyck laeten genieten met overleveringhe van den sleutel der school ende orgelcasse sonder hem te doen ofte laeten geschieden eenigh beleth ende dit alles by provisie ende tot onser wederroepens. Toirconde hebben wy, Heeren Schouteth ende Schepenen, dese met onse signaturen onderteekent ende met onsen dorps segele besegelt binnen Beersse desen vierthienden October 1700 ende seven ende sestigh ende was onderteekent C. de Fierlant, Wauter Ghysels, Walterus Verellen, Antoni Roevens, Peeter Ghys, Hendrick Wauters. Leegher stond ter orde van de voors. Heeren Schouteth ende Schepenen ende was geteekent P. G. Van Ael secretaris ende den dorps segele was daerop gedrukt in roeden auwele »

BIJLAGE II.

« Op concovatie van joncker Carolus de Fierlant, Hoofdschouteth ende Schouteth van den dorpe van Beersse, syn alhier gecompareerd die dienende schepenen, gesworen, borghemeester, kerck, H. Gheest ende Cappellemeesters van desen dorpe, daertoe behoorlyck gedaeght, blycken relaes des vosters aen welcken den heere convocant in visie van seckeren adviese door den regheerders van Beersse genomen over de betaelingen van het costerscoren de dato 14 Augustij 1777, by welcke dat de innegesetene van desen dorpe geensins gehouden zyn tot de betaelinghe van het voors. costerscoren maer dat desen last absolutelyck moet gedraegen worden door de thiendeheffers, om redenen by hetselve advies naerder aengerackct ende alsoo Augustinus Thys met hem gevoeght synen principaelen, voor Wethouderen alhier heeft doen daegen seckeren Willem Van den Eijnde ende tot synen laste heeft geconcludeert tot betaelinghe van het ge-

melt costerscoren welcke saecke nogh ongedendeert is hangende ende dat den voors. Augustinus Thys dagelyckx die ingesetenen deser dorpe daer toe can comen te praemen, de welcke aen hem wygeren hetselve te betaelen, soo is den Heere convocant hier op vraegende Ued. resolutie wat Ued. in cas voorhandigh vindt geraeden.

Waer nae by den Heere convocant ende geconvocceerde is geresolveert, ingevalle van voorderen voortganck in saecke van Willem Van den Eynde ged^e, deselve saecke ten laste deser gemeynthe te vervolgen in den Souverijnen Raede van Brabant tot den definitive, dien daer toe committeerende als in fine deser resolutie ; mistgaders is voorder geresolveert van aen den gemelden Augustinus Thys ende aenalle degene des raeckende te doen aenseggen datter wegens de ingesetene deser gemeynthe geen coster cooren meer zal worden betaelt, met advertentie dat ingevalle hy hetselve nogh soude gaen collecteeren. eyschen ofte de ingesetenen alhier tot betaelinghe soude willen constringeren, dat men ter synen laste ende alle degene des raeckende sal ageeren dan ende alsoo, ende wort ingevolge dier geresolveert ingevalle den gemelden Thys ende soo wie, niet teghstaende de gedaene advertentie, soude blyven continueeren hetselve coren te vraegen ende te willen doen betaelen, alsdan ten laste des selfs ende soo wie, requeste te presenteeren in den voors. Souvereijnen Raede ende aldaer deselve saecke tot den definitiven dier te vervolgen, daer toe committeerende by desen de Wethouders alhier met maght om daertoe te moogen assumeeren advocaet ende procureur in forma, gelovende ende verbindende. Actum et resolutum binnen Beersse desen 6e Febr^e 1778.

geteekend : C. de Fierlant, Walterus Verellen, Antoni Roevens, Peeter Joris, Anthonii Bastyns, J. P. Lauwers, Willem Van den Eynden, Johannes Joris Basteyns, Petri Buyckx, Wilhelmi Empsen, Franciscus De Roover, Adrianus Roevens, Philibertus Goossens, Willem De Roover, Cornelii Smits, Adriaen Druyts, Peter Verellen, Jan Wouters, Peeter Van den....., Adriaen Verhyen, Carolus Wouters, Johannes Van Ael, Adriaen Peeters, Cornelius Schylltiens, Peeter Ghys, Johannes Baptista De Roover, Willem Wouters, Johannes Druyts, Peeter Druyts, Fransisci Smouts, Everardi Fleerackers, Georgii Thys, Jan Van Ammel, Adriaen Nuyens, Anthonius Jooris, Martinus Schoofs, Petri Van Ammel, Henrici Wouters, Peeter Dierckx, Cornelis Hanegraef,

Me presente

P. G. Van Ael Screts. (1)
1778.

LIJST DER KOSTERS EN SCHOOLMEESTERS

Jan Lamens, erfkoster vóór 1566.

Joannes tser Wouters , erfkoster in 1566.

Adriaen Knaeps, bediende de kosterij sinds 1558 en bleef ze bedienen tot zijne dood in 1589 of 1590.

Jan Knaeps was vermoedelijk de onmiddellijke opvolger van zijn vader. Hij was in alle geval koster in 1590 en bleef het tot zijne dood in 1616 of 17.

J. Vervoort, koster in 1617 (?).

Jan Hoeybergs, is vermeld als koster in 1648 en 1652.

Cornelius De Vry, koster van 1652 tot 1666.

Joris Thys, € € 1666 € 1703.

Interim.

Joris Thys zoon, € € 1709 € 1751 + 1762.

Henricus Thys, geb. in 1724, € € 1751 € 1767.

Augustinus Joris Thys, geb. in 1752, € € 1767 € 1788.

Guillelmus Verreet, € € 1788 € 1836.

Andreas Van Berckel, geb. in 1808, € € 1836 € 1875 + 1882.

Jacobus Van Deun, geb. in 1840, € € 1875 € 1905.

Jozef Van Deun, € € 1905 € 1922.

Edmond Bellens, geb. in 1899, € € 1922 € 1922.

Jozef Van de Kieboom, € € 1922 € 1928.

Frans Van Loco, geb. in 1907, € € 1928 nog in functie.

SCHOOLMEESTERS.

Marck Leysen (ook onderkoster) was reeds schoolmeester in 1617.

Andries Dingenen, vermeld in 1628.

Jan Hoeybergs, vermeld in 1648 en 1652.

Cornelius De Vry, van 1652 tot ?

Andries Claessens, € ? € 1663.

Joris Thys, € 1663 € 1703.

J. B. Van de Weyer, € ? € ?

Henricus Thys, € ? € 1767.

Augustinus Joris Thys, € 1767 € 1788.

Guillelmus Verreet, € 1788 € 1836.

Andreas Van Berckel, € 1836 € 1875.

Karel Bockx, hoofdonderwijzer, € 1875 € 1908.

Jozef Druyts, € van 1908 (nog in functie).

De uiterste wilsbeschikking van den laatsten prior van het klooster der Wilhelmieten van 's Hertogenbosch.

De uiterste wilsbeschikking van P. Antonius Boucquet, laatsten prior van het klooster der Wilhelmieten van 's Hertogen Bosch (1), en de daarop gevolgde aanvaarding van den erfgenaam en ratificatie van den erflater, worden gevonden tusschen de protocollen van notaris Guillielmus Verscheuren, register 884, bl. 1-10, op het stedelijk archief te Turnhout.

Het Wilhelmietenklooster *Porta Coeli, Hemelsche Poort*, doorgaans *Baseldonk* genoemd, omdat het in 1205 door Wijnand van Basel zou gesticht zijn, was na de inneming van 's Hertogen Bosch in 1629 moeten ontruimd worden. In 1644 woonde de kleine communautiteit te Bokhoven. Na het Verdrag van Munster kwam zij veiligheid zoeken te Turnhout, tot groot genoegen van de schepenen en inwoners dezer stad zooals in een akte van 1653 verklaard wordt (2). Zij bewoonde een huis op den Graatakker (3).

Prior Guillielmus Henrici Moll, onder wien de kloostergemeenschap naar Turnhout gekomen was, stierf daar in October 1654. Hij werd opgevolgd door P. Antonius Boucquet, geboortig van Dordrecht, een der jongste religieuzen ten tijde der verdrijving uit 's Hertogen Bosch. Rond het jaar 1640 had hij eenigen tijd aan de Latijnsche school te Geel onderwezen. Uit hoeveel kloosterlingen de communautiteit bestond wanneer zij naar Turnhout kwam, is onbekend. Hun getal moet in ieder geval zeer klein geweest zijn. Bij de uitdrijving bestond het klooster slechts uit een tiental leden. Ten slotte bleef P. Antonius alleen over. In zijn laatste levensjaren, die hij in blindheid doorbracht, werd hij bijgestaan door Guillielmus Van Berkel, religieus uit het klooster van Huybergen. Hij stierf op 27 Jan. 1678 (4).

Daar na den dood van den laatsten kloosterling van Basel-

donk de kloostergoederen aan de Zeven Provinciën moesten overgaan, deden de prioren hun best om ze op voorzichtige wijze aan de heiligschennende hand te onttrekken en ze voor de orde te bewaren. Zij trachtten goederen aan te koopen rond Turnhout. Tot meer veiligheid liet P. Antonius deze aanschrijven op den naam van zijn zuster Barbara, die bij hem inwoonde, en notarieele garantie gaf dat de kloostergoederen hun bestemming niet zouden missen (5). Barbara stierf echter op 21 Mei 1672 (6). Volgens haar testament van 15 Maart 1667 kwamen de goederen weer aan haar broeder den prior, na wiens dood zij zouden toekomen aan het klooster van Huybergen. Op 31 Mei 1675 bekwam de prior de toelating van den H. Stoel om de goederen van Baseldonk kerkwettelijk en geldig over te maken aan de priorij van Huybergen. Dit geschiedde door het hierna volgende testament van 2 Jan. 1678. Deze testamentaire overgave werd op 14 derzelfde maand bekrachtigd door het Souverein Hof van Brabant, den 15 door den prior van Huybergen in dank aanvaard (stuk II), den 21 door den testateur geratificeerd (stuk III).

DISPOSITIE VAN DEN EERW. HEERE ANTHONIUS BOUCQUET.

Inden naem ons Heeren. Amen. By den innehouden van desen jegenwoordigen openbaren instrumente sy kont ende kennelyck eenen jegelycken, hoe dat inden jare desselffs ons Heeren duysent sesse hondert achtentseventich, op den tweeden dach der maent Januarii, ontrent ses uren naer noon, compareerden voor my ondergeschreven notaris by syne conincklycke majesteyt Souverynen Raede van Brabant geadmitteert, binnen de stadt ende vryheyt Turnhout residerende, ende die getuygen hier onder genompt, den seer Eerw. Heer Anthonius Boucket prior van het clooster *Portae Caeli* geseydt, Baseldoncq, binnen S' Hertogen bossche, woonende binnen dese vryheyt, my notario bekent, (sieck te bedde liggende nochtans syne memorie verstant ende vyf sinnen over al wel machlich ende het gene naer lesen staet ghebruyckende soo ons dat claerelyck bleke) (?) welcken Heere comparant seyde ende verclaerde, hoe dat hem bij het Sacre Collegie der Heeren Cardinalen binnen die stadt Roomen, op den 31^{en} Mey 1675, by appostille, staende op sekere requeste by den Heere comparant aen het selve Sacre Collegie gepresenteert, is geacordeert ende ghepermitteert, om vande meubilaire goederen, die den selven heere comparant heeft behouden ende tegenwoor-

dich noch is besittende van het voorschreven clooster, te mogen disponeren ten behoeve van het clooster van Huybergen der selver ordre op conditie, restrictie ende limitatie nochtans als breeder by de selve requeste, aen my notario ende ondergeteekende getuygen getoont, comt te blycken. Ende alsoo hy heere comparant oock verclaert dat hem vande heeren van het voorschreven cloostere van Huybergen vele ende diversche beneficien syn geschiet, vóór date der voorschreven permissie als t'sedert hem de selve is vergunt, ende dat hy tot op den dach van heden door de selve heeren wort geassisteert ende bygestaen in synen hoogen ouderdom ende blindheyt, soo in het geestelycke als in het tydelycke, soo seght ende verclaert den voorschreven heere comparant mede by ende mits desen (sonder inductie ofte persuagie van jemanden soo hy seyde) synen begeerte ende vuytterste wille te wesen, dat den voorschreven cloostere in erkennisse ende recompense van allen ende jegelycke der voorschreven beneficien ende weldaden, als andere redenen hem daer toe monerende, soo hy verclaert, naer syns heeren comparants doot ende overlyden vuyt macht der voorschreven permissie, als andere daer alnoch toe te vercrygen, ingevalle is sal hebben, genieten ende behouden allen ende jegelycke syne meubilaire ende en haeffelycke effecten ende goederen in vollen eygendom ende boven dyen dat den selven cloostere oock sal hebben genieten ende proffiteren allen ende jegelycke jaerlycxsche rendagie ende inncomen der onruerende goederen ende erffrenten die aenden heere comparant nu ende t'synen sterffdage souden mogen ofte sullen bevonden worden te competeren, oft waer aen ofte toe hy heere comparant qualitate prout supra eenich recht, actie oft gesach heeft ofte sal bevonden worden te competeren, sonder dat eenige anderen cloosters oft iemant anders, wie het oock soude mogen wesen, daer aen ofte toe eenige de minste actie, recht oft gesach sal hebben ofte vermogen te pretenderen ende oft het gevele ende dat men geraden vont, dat den voorschreven cloostere van Huybergen de voorschreven goederen ofte renten vercochte ende dat die gepeninghweert wierden, ofte dat de selve renten wierden affgelost, sullen de penningen daer van te procederen wederomme worden vuytgesteld op goede sufficante panden ende sal den jaerlycxschen interest daer van te procederen, by den selven cloostere van Huybergen gejouisseert, geproffiteert ende genoten worden, niet min ofte meer al oft de voorschreven goederen ende renten onvercocht ende onaffgeleght waren gebleven, welcken jaerlycxschen interest ende inncomen den heeren comparant wilt ende begeert wel expresselycken mits desen dat by den selven cloosteren van Huybergen sal behouden ende genoten worden, soo lange ende tertyt toe, dat den voren gemelden cloostere *Portae Caeli*, gescyt Baseldoncg, wederomme sal komen onder het gebiet ende gehoorsaemheyt van eenen Roomschen, Catholycken prince ende dat het selve clooster wederomme by de

religieusen der voorschreven ordre van Ste Guillielmus sal bewoont worden, in welcken gevalle de voorschreven goederen ende renten aenden gemelden cloostere Baseldoncq sullen overgegeven ende gecedeert worden ende op dat den wille vande heere comparant nu ende naer syn overlyden des te beter soude mogen staet grypen, effect sorteren, voor goet, vast ende van weerden gehouden worden, verclaert hy heere comparant allen de voorschreven effecten, voor sooveel in hem is ende als hy daer toe by de voorschreven permissie is gemachticht, van alsnu voor alsdan aenden voorschreven cloostere van Huybergen, op den voet als voorschreven staet, op te dragen, die ten behoefte vanden selven te cederen ende daer van te vertyen nu ende ten eeuwigen dage met expressen wille ende begeeren, dat niemant wie het oock soude mogen wesen, nu, mochte naer syn overlyden, daer aen ofte toe eenige actie recht ofte gesach sal hebben ofte vermogen te pretenderen, gelyck vooren alnoch geseght is, ende op dat allen het gene voorschreven staet te beter soude mogen staet grypen, naergekomen ende achtervolght worden, verclaert hy heere comparant op dats noot sy mits desen onwederroepelyck te constitueren, machtich te maecken ende in syne stede te stellen N ende N, t' samen ende ider een van hun int besunder, om te gaen ende comparereren inden voorschreven Raede van Brabant ende allen andere raeden ende alomme elders, daer des van noode soude mogen wesen, ende aldaer de voorschreven permissie te doen ende laten placeteren ingevalle, ende voorders des aengaende tot meerder vasticheyt van het gene voorschreven staet te doen ende handelen, soo des noodich soude mogen wesen ende behooren sal, mitsgaders omme de voorschreven goederen te administreren, de penningen daer van te procederen ten behoefte als voren te ontfanghen ende in cas eenige renten worden affgelost de penningen daer van benefens de gene te procederen van eenige te vercoopen goederen ofte renten oock te ontfangen, behoorycke cassatie vande brieven daer van synde te doen ende de selve penningen wederomme op goede ende sufficante panden aen te leggen, den jaerlycxschen interest daer van te procederen te ontfangen ende voorders generalyck ende specialyck in het gene voorschreven staet te doen ende handelen, was hy heere comparant selfs present ende in leven synde soude konnen ofte mogen doen, *cum potestate supstituendi unum vel plures prout in forma*, begeerende hy heere comparant, dat van nu aff ende naer syn overlyden, sal gehouden worden voor goet, vast ende van weerden allen het gene, door den ofte die voorschreven geconstitueerden ofte der selver gesubstitueerden, sal worden gedaen ende verricht, onder verbant prout *juris et in forma*, verclaerende hy heere comparant oock mits desen synen vuytstersten wille te wesen, dat allen het gene voorschreven staet sal staet grypen voor goet, vast ende voor onverbrekelyck gehouden worden, in alsulcker bester voegen ende formen als het selve best

kan ofte mach staet grypen, voor goet, vast ende van weerden gehouden worden, nietlegenstaende allen ende iegelycken solemniteyten naer gescyden stadts, lants, municipale ende andere rechten, hier inne niet ten vollen ende waren begrepen ofte geinsereert, aen allen de welcke hy heere comparant voor soo vele in hem is verclaert te derogeren ende willende gederogeert wesen by ende mits, versoeckende hy heere comparant hier van een ofte meer instrumenten gemaeckt ende geleverd te worden, om te dienen daer ende alsoo. Aldus gedaen ende gepasseert ten woonhuysen vanden voorschreven heere comparant ten dage, ure, maende ende jare als boven, ter presentien van d'heer Theodorus Cleymans der medecynen licentia-tus, practiserende binnen dese vryheyt ende Christianus Timmers, getuygen in desen versocht ende gebeden ende de heere comparant beneffens die getuygen, door my notaris affgevraecht synde weder sy konden schryven, verclaerden den heere comparant mits syne blintheyt niet te kunnen schryven ende verclaerden die getuygen te kunnen schryven ende des t'oirconde etc.

Dit hantteecken + heeft gestelt den voorschreven heere comparant verclaerende mits syne blintheyt niet te kunnen schryven.

(w. g.) T. Cleymans, med.

Jacobus Colen

Christianus Timmermans.

Quod attestor (w. g.) M. Slaets, notarius publicus 1678.

ACTE VAN ACCEPTATIE VOOR DEN EERW. HEERE NICOLAUS HUBERTI, PRIOR VAN DEN GODTSHUYSE HUYBERGEN.

Compareerden voor my ondergeschreven openbaer notaris etc. ende die getuygen hier onder genoemd den seer eerw. heere Nicolaus Huberti, prior van het clooster Huybergen der ordre van Ste Guilielmi, welcke aen my notario seyde ende verclaerde, dat also t'synder kennisse gecomen is dat den eerw. heere Anthonius Boucquet, prior ende leste religieux van het clooster Portae Caeli, geseyt Baseldoncq binnen s' Hertogen Bossche, der selve ordre, by den pauselycken stoel van Roomen heeft vercregen ende geobtineert sekere permissie om vande goederen, die den selven heere Boucquet heeft behouden vanden voorschreven cloostere Baseldoncq, te mogen disponeren ten behoeve vanden voorschreven cloostere Huybergen, gelyck dito heere by sekere acte gepasseert voor my notario en sekere getuygen op den 2^{en} deser loopende maent Januari oock heeft gedaen, welcke gifte ende dispositie den voorschreven heere comparant ten behoeve vanden voorschreven cloostere van Huybergen oock ten dancke, soo hy verclaert, voor soo vele des noodich soude mogen wesen mits desen is aenveerdende, met geloofte van voor dito heeren Boucquet, nu ende naer syn overlyden, tot synder sielen laeffenissee te sullen

doen bidden. Versoeckende hy heere comparant hier van acte, om etc. Aldus gedaen ende gepasseert ten comptoire myns natarius den 15 Januari 1678 ter presentien van Matthys Wouters ende Felix Ariens getuygen in desen versocht. Ende des toirconde etc. (w. g.) Fr. Nicol. Huberti, prior Huyb.

Matijs Wouters.

Felix Ariens van Vechgel.

Quod attestor (w. g.) M. Slaets, notarius publicus.

ACTE VAN RATIFICATIE VAN PRIOR BOUCQUET OVER DE VOORSCHREVEN DISPOSITIEN

Compareerden voor my ondergeschreven openbaer notarius etc. ende die getuygen hier onder genoemt, den seer eerw. heere Antho-nius Boucquet, prior ende leste religieux van het clooster *Portae Caeli*, geseyt Baseldoncq, der ordre van Sti Guilielmus ende vanden regel van Ste Benedictus binnen die stadt s'Hertogenbossche, sieck (ende blind) (8) te bedde liggende, nochtans syne memorie, ver-stant ende sinnen over al wel machtich ende tot het gene naerbe-schreven staet gebruyckende, soo ons dat claerelyck bleke, welcke heere comparant mits desen verclaert, hoe dat hy voor my notario op den 2^{en} dach deser loopende maent Januarii heeft gepasseert sekere akte, by de welcke hy heere comparant vuyt crachte van sekere permissie, verworven by het Sacre Collegie der Cardinalen binnen Roomen op den 31 Mey 1675, by de selve acte gereclameert, heeft gedisponeert van allen ende iegelycke de goederen die den selven heere comparant heeft behouden ende tegenwoordich noch is besittende van het voorseyde clooster Baseldoncq, ten behoeve van het clooster van Huybergen, vuyt redenen breeder by de voor-geroerde acte (waer toe dyenaengaende ende voorders gerefereert wort) vermeldt, verclaerende oock hy heere comparant, dat hy tot meerdere corroboratie der voorschreven permissie ende de voor-schreven gemelde dispositie daer op gevolgt, heeft verworven inden Raede van Brabant behoorlycke brieven van placet daer toe dienen-de, mitsgaders approbatie vande voorgeroerde dispositien in **forma** geexpediëert inden voorschreven Raede, onder den grooten segel van syne majesteyt vuythangende in rooden wassche in enckelen franchynen streete (sic), in date den 14^{en} deser loopende maent Ja-nuarii 1678, onderteekent Simpernels, alhier aen my notario ende die ondergeschreven getuygen respective getoont, welcke voorschre-ven acte ende dispositien daer innen vernielt, mitsgaders t'vercry-gen der voorschreven brieven van placet, met allen het gene daer op ende vuyt is gevolgt, hy heere comparant verclaert te lauderen, approberen, ratificeren, voor goet, vast, van weerden ende voor on-verbrekelycken te houden, soo ende gelyck hy heeren comparant die

selve laudeert, approbeert, ratificeert, voor goet, vast ende van weerden ende voor onverbrekelycken hout by ende mits desen, houdende de selve dispositie alhier gerepeteert met expresse wille ende begeeren, dat niemant, wie het soude mogen wesen, dese ratificatie ende approbatie over synen voorschreven vuytsteren wille ende sal vermogen te contradiceren ofte infringeren, in rechte ofte daer buyten, maer dat dese dispositie ende de gene hier vorens gereclameert, alleenelycken sal staet grypen, voor goet, vast ende van weerden gehouden worden, verclarende hy heere comparant oock te ratificeren, approberen ende te lauderen alsuckene gifte van twee hondert guldens, als hy op den voorschreven 2^{en} Januarii voor my notario ende deerste twee der ondernoemde getuygen, by acte heeft gedaen, ten behoeve van Adriaentjen Vander Meulen, syne dienstmaerte, ende dat voor extraordinaireren dienst, pyn ende arbeyt by de selve aenden (hem) heere comparant gepresteert ende alnoch te presteren, houdende de selve in allen hare poincten ende deelen voor gerepeteert (9) Versoekende etc. om etc.

Aldus gedaen ende gepasseert ten woonhuysse vanden heere comparant, den 21 Januarii 1678, ter presentien van d'heer Theodorus Cleymans, der medicynen licentius, practiserende binnen dese vryheyt ende Mr Jacobus Colen, apoteker, woonende oock binnen dese vryheyt, mitsgaders mede ter presentien van Christiaan Timmers, Mattheus van Immerseel, Peeter Loomans, Franchois Merckx ende Jan Verachter, oock inwooners ende pooters der voorschreven vryheyt, respective als getuygen in desen versocht ende specialycken gebeden. Ende alsoo den heere comparant verclaerden mits syne blintheyt niet te konnen schryven heeft dese acte met het onderstaende teeken beneffens die voorschreven getuygen onderteeckent.

Dit teeken + heeft den heere comparant gestelt vermits verclaerden door syne blintheyt niet te konnen schryven.

(W. g.) T. Cleymans, med. ; Jacobus Colen ; Peetrus Loomans ; Christianus Timmermans ; Jan Verachten ; Franchois Merck ; Mattheus Van Immerseel.

Quod attestor (w. g.) M. Slaets, not. publ. 1678.

L. CEYSSSENS, O. F. M.

(1) G. C. A. Juten wijdde verschillende artikelen aan de Wilhelmiëten. Wij verwijzen hier slechts naar « De orde van den H. Gulielmus in Noord- en Zuid-Nederland in *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique*, XXXII (1906), bl. 43-66, waar verdere bibliographie over het klooster van Baseldonk en Huybergen. Voor deze inleiding gebruikten wij voornamelijk De Gulielmie-

ten na de overgave van 's Hertogen Bosch, in Taxandria (N. B.), XII, (1905), bl. 148-154.

(2) Archief der stad, Reg. 1033 (bl. 43 van 1653). De Wilhelmiëten hadden de schepenen gevraagd door een getuigschrift te verklaren dat zij welgekomen waren. De schepenen schreven inderdaad het verlangde getuigschrift. Met vreugde gaven zij de Heeren van Baseldonk toelating om te Turnhout te verblijven « te meer omdat sy supplianten sonder coste oft last vande selve gemeynte binnen Turnhout voorschreven waeren komen woonen ende niet minder en willen getracteert worden als eenighe andere der minste ingesetenen, 't sy geestelycke oft wereltlycken, ten respecte van henne persoonen ende goederen ».

(3) Dit huis zou later, volgens het hierna volgend testament aan de priorij van Huybergen overgaan, en werd als nationaal goed geveild onder de Fransche Revolutie. Jansen, J. E. Turnhout in het Verleden en het Heden, Turnhout 1904, I, bl. 356.

(4) Bovenvermeld reg. 884, bl. 1.

(5) Cf. de notarieele verklaring van Barbara Boucquet, op 24 Juli 1655, vóór notaris Gulielmus Verscheuren. Stadsarchief, reg. 869.

(6) Register der overlijdens op het bevolkingsbureau te Turnhout.

(7) In den rand.

(8) In den rand.

(9) De acte staat in reg. 884, bl. 5-6.

Turf te Arendonck.

Gramaye in « Antiquitates Belgicae », schrijvend over de oude Vrijheid Arendonk, vermeldt in eenen korten zin, den turfhandel door de bevolking gedreven. Ik lees daar : het deel der bevolking niet gebezigd in de (tijken) weverij, houdt zich onledig met handel drijven in turf uit de moeren. Deze vermelding geeft aanleiding tot dit schrijven over den turf, die samen met het hout der bosschen de voornaamste brandstof was in vorige eeuwen. Ik wil de aandacht trekken op dezes grondsoort, ontstaan en soorten, waaraan eenige geschiedkundige bijzonderheden toegevoegd worden.

Reeds in de allereerste jaren der 13^e eeuw geraakt de turfgrond bekend als eene bruikbare brandstof voor den haard. (Lamy — Tongerlool bl. 221). Fl. Prims in « Jong Antwerpen », bl. 107, bevestigt dat reeds in de XIIe eeuw, de handel in moerturf, in Antwerpen, een vast klienteel heeft. Hij vervolgt : iets later (XIII eeuw) hooren wij ook van Kempische houtskolen van... en van loeff (1) ? die bij schip uit het binnenland in Antwerpen wordt aangevoerd.

Hoogere mededeeling van Lamy-Tongerloo, met de bijzonderheden die hij er aan toevoegt geven eenigzins den indruk als zouden de Witheeren, wanneer zij de moeren waarmede hunne abdijen begiftigd waren, trachten te benuttigen, deze brandstof zoo niet ontdekt, dan toch het gebruik daarvan verder hebben bekend gemaakt en verspreid. Voorbeelden zijn : Nieuwmoer — Grimbergen — Postel — Arendonk. De turfgronden in 't algemeen beschouwd dagteekenen uit het IIIe geologisch tijdvak of van over vele eeuwen wanneer het vasteland hier reeds gevormd was. (De Kempen. — uitgaaf De Sikkel). Deze gronden worden overal in de Kempen aangetroffen. Zij beslaan in sommige streken uitgestrekte oppervlakten, 't zij dat de turf den bovengrond vormt of onder overgespoeld zeezand bedolven ligt. Te Arendonk in 't Goorken en elders ligt de turf aan de oppervlakte. Men vindt hem eveneens zelfs over eene groote breedte, over

(1) Ik vereenzelvig loeff met het luif dezer streek.

gansch den zuiderboord van 't Goorken, in de vallei der Wamp, over bijna gansch Schotelven in veenen en daries. Verder door, sluit die grondsoort aan bij de moeren van Leegen Obroek tegen Schoonbroek ; op Wippelberg en Heikant zijn de turflagen betrekkelijk diep onder 't zand aangetroffen b. v. bij het delven van putten voor drinkwater, 't welk gevolgenlijk zoo niet altijd volkomen onbruikbaar, dan toch niet zuiver of aangenaam van smaak is.

De turfgronden zijn gevormd uit overvloedige overblijfsels van reuzenvarens, meerdere rietsoorten en andere waterplanten. Herhaaldelijk wordt er half vergaen hout in ontdekt. Ja, zelfs geheele boomstammen van groote dikte met gebroken takken en afgerukte wortels, heb ik er in gezien. 't Zijn boomen die in den oertijd, door wind- en waterstormen losgerukt, bij hoog en watervloed naar de laagten gedreven zijn om er te verzinken in den nog onvasten turfgrond of in den loop van eeuwen door opvolgende kruidlagen bedekt geraakten.

De turf is niet altijd en overal van dezelfde samenstelling. Hij verschilt van streek tot streek en het volk van Arendonk baatte uit en kent nog heden drij soorten turfgrond.

Het kent luif. Deze is eene lichte turfsoort die gemakkelijk vuur vat en hel doorbrandt, doch minder warmte voortbrengt. Het luif is lichter van kleur en niet al te sterk vastgedrukt. Luif stak en steekt men in 't Goorken — eertijds overvloediger in 't Luifgoor, hetwelk daaraan zijn naam ontleent.

Er is ook klot, gezegd Postelsche klot. Deze turfgrond is zwaarder bijna zwart van kleur. Gedroogd is hij doorhard, brandt met groote hitte bijna zooveel als steenkool waarmede zijne samenstelling overeenkomt. De klot steekt in overvloed in 't Goorken ter plaatse 't Postelsch Moer. De Zwarte Loop, die daar uit 't moeras ontvloeit, heeft dien naam, niet om het zwart water, maar om den zwarten schijn van 't water, vloeiend over eenen donkeren zwarten bodem of klotgrond. In de 18^e eeuw liet de abdij van Postel ook klot steeken t./p. nu nog geheeten de Klotputten achter Beeren-donk.

Eene derde soort is darie, eigen benaming voor moerturf

met grondpek doormengd. Deze soort is hedendaags als brandstof geheel onbekend geraakt. Op 't Schotelven liggen nog putten open waar in vroeger eeuwen darie uitgebaat werd. De naam is bewaard gebleven in den landnaam daar omtrent, de Daries. Vergelijkt hiermede den plaatsnaam Darisdonk onder Oud Turnhout, nabij de Pieken en de Melen onder Turnhout.

Gramaye getuigt het : Een merkelijk gedeelte der bevolking van de oude Vrijheid Arendonk hield zich in vroeger eeuwen, onledig met den handel in moerturf. Niets wijst daarin aan met welke plaatsen ver of bij die handel wordt gedreven maar dat 't eene brandstof van eenige waarde en belang is in den huishoudelijke zakengang van die eeuwen, wordt uitgewezen door de zware en langdurige processen welke daarover onder de Vrijheid en Postels abdiij gevoerd zijn.

In 1735 is de uitspraak in zulk een proces gevallen. Het gevolg is dat de Welhouders der Vrijheid zich gedwongen zien eene leening tot dekking van dit proces aan te gaan. Bij octrooi van 14 Januari 1735 verwerft de Vrijheid toelating tot het opnemen van 5000 g. om het akkoord met de abdiij, beloopend 4458 g. te vereffenen.

Wanneer voorgaande twistpunt zijn beslag krijgt, is er nog een tweede even belangrijk proces in gang. Het raakt de grenzen van 't grondgebied en moerlanden t./p. gelegen.

De Vrijheid brengt het geschil bij den Soevereinen Raad in 1699, en den 1 April 1735 wint zij haar pleit. De driepaal, zoo geheeten omdat de gebieden van Arendonk — Postel — Retie daar malkander benaderen, wordt door die uitspraak teruggebracht op zijne eerste plaats, deze in 1454 vastgesteld. De abdiij moet niet alleen haar gebied inkrimpen maar bovendien vergoeding betalen voor den klot ten onrechte op 't betwiste gebied gestoken. Herinnerende aan dit proces, heet die landstrook tot heden toe Klotputten, Postelsche klotputten tusschen Beerendonk en Huiskens.

(1) Die driepaal is gelijk overal elders een groote kei, een paal verwijst hier naar afpaling. Op een ander grenspunt is de oude afpaling een boom, geheeten Drijboom.

De turfuitbating voornamelijk in 't Goorken ter plaatse Postels moer bleef ononderbroken voortduren.

De uitstekende brandstof, gezegd Postelsche klot is gekend in al de omliggende dorpen uren ver in 't ronde. Nog bij mijn weten heeft er ieder jaar (de oorlog 1914-18 belette haar) eene verpachting plaats, welke talrijke liefhebbers uit Arendonk en omliggende dorpen doet toestroomen. Het wordt de eerst volgende weken na de verpachting in 't oude eenzame moer der abdij een driftig werken om de kostbare brandstof te steken, uit te spreiden, te droogen. De koopers verstaan zich onderling en bepalen eenen dag voor 't gezamenlijk werk. Het steken van den turf gaat tot 3 soms zelfs vier en meer meters tot dat het opdringend water den stuwdam doorspoelt en den put onder water zet.

Sinds een paar jaren wordt er weder moer verpacht, doch in veel minder hoeveelheid dan voor den oorlog. Het gebruik van steenkolen in gesloten vuren, het voederen aan den veestapel van ongekookte voedsels hebben het gebruik van luif en klot zeer doen verminderen, terwijl dariemoer al sinds eeuwen niet meer gebrand wordt (1).

L. C.

(1) Uit : Beschrijving van Arendonk : handschrift.

Overzicht van de archieven van Zandhoven, berustende op het Staats- archief te Antwerpen.

N. B. Voorloopige beschrijving. — Men raadplege aldaar de schriftelijke inventarissen.

A. — Verzameling gemeente-archief.

1° Groep :

Scabinale, rechterlijke en bestuurlijke archieven : 12 akten op perk. 2 deelen + 380 pakken der 17^e, 18^e eeuwen, (waarvan de ordening nog niet geëindigd is).

2° Groep :

Hoofdbank. — Gelooften en scabinale akten, 1447-64, 1 deel. — Protocollen van de hoofdbank, 1586-1640, 3 deelen. — Reg. van wettelijke akten, 1642-1719, 4 deelen. — Erfbrieven en contracten, 1720-95, 6 deelen. Staten en inventarissen, 1707-25, 1 deel. — Verkoopingen van erfgoederen, 1707-88, 4 deelen. — Verkoopingen van hofelijke goederen, 1705-88, 9 deelen. — Pronuntiatië- of Vonnisboeken, 1602-96, 3 deelen. — Bezetrollen, 1600-75, 4 deelen. — Rollen, 1614-1724, 15 deelen.

Leenboeken (Hof des Konings). — Brieven (akten), 1544-51, 1 deel. — Vonnissen, 1538-1606, 2 deelen.

Notariële akten. — Van Tichelt, 1630-62, 1 deel. — Van Tichelt en Sas, 1664-1702, 1 deel. — Sas, 1703-58, 4 deelen.

Kwartier van Zandhoven. — Resolutiën en ordonnantiën, 1620-1758, 4 deelen. — Reg. van repartitiën, 1699-1795, 1 deel. — Rekening van den Schout, 1657-1702, 1 deel.

Vrijheid. — Meetboek der vrijheid en hoofdbank, 1647, 1 deel. — Resolutieboek der vrijheid, 1724-96, 1 deel. — 2 pakken papieren, 17^e-18^e eeuwen, 1615, 1 perkament (akt v. den Raad v. Brabant).

B. — Kleine verzamelingen.

1°. — Zandhoven in 't algemeen. — Cijnsboek, 1665, 1 deel. — Stukken betreffende geldwezen, 1645-1762, 130 st.

— Wettelijke akten, 1561-1789, 10 st. — Processtukken, 1545-1765, 6 st. — Costumen, 16^e eeuw 1634, 2 st. — Stukken betreffende bestuur, 1728-1762, 48 st. — Id. militaire zaken, 1706-1755, 4 st. — Perkamenten, afschriften en varia, 1299-16^e eeuw, 7 st.

2°. — Leenhof van den Hertog van Brabant. — Vonnisboek, 1782-1792, 1 deel. — Akten op perk. en papier, 1328-1605, 7 st.

3°. — Schout van Zandhoven. — 1 perk. 1626.

4°. — Leenhof van Aert van Lier. — Boek van leenverheffing en bezettingen, 1588-1621, 1 deel.

November 1933.

A. GIELENS.

In Memoriam.

HOOGWELGEBOREN HEER PAUL EDUARD JOANNES MARIA JONKHEER VAN DEN HOVE D'ERTSENRYCK, echtgenoot van Mevrouw Julia Mesmaekers, voorzitter der Rechthbank van 1ste aanleg te Turnhout, voorzitter van het comité tot bescherming der veroordeelden, gevangenen en ontslagenen, voorzitter van den ambtelijken Scheids- en Verzoeningsraad van het Arrondissement, voorzitter van de Commissie van reclamaties van het werkloozenfonds, voorzitter van « Spera » afdeling van den nationalen bond tot bestrijding van de toring, officier in de Leopoldsorde, geboren te Leuven den 20 October 1873 en godvruchtig in den Heer ontslapen te Turnhout den 14 November 1933.

Zoo meldt de doodskaart het « curriculum vitae » van den diepbetreurden afgestorvene.

Maar niettegenstaande al het schitterende van die titels geven ze ons nog maar een flauw denkbeeld van die heerlijke loopbaan ; ze zeggen ons niets over de edele wijze waarop hij zich van zijn reusachtige taak heeft gekweten.

Ze verraden ook niets van dat groote hart en zwijgen juist over die redenen waarom zijn heengaan ons treuren doet.

En juist daarom wil de Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van de Antwerpsche Kempen, Taxandria, dieper die schoone ziel ontleiden en gelastte ons met die taak. We namen ze aan met blijdschap en weemoed levens. Met blijdschap om het mogen hulde brengen aan het ieverig bestuurslid van Taxandria ; met weemoed om 't moeilijke van de taak, een waardig beeld te maken van die groote figuur.

't Was vóór een dertiental jaren, in 't begin van 1922, dat wij in bijzondere kennis met Jonkheer P. van den Hove traden. Wij hadden reeds lang van rechter van den Hove hooren spreken, maar waren nooit in rechtstreeksche betrekking met hem geweest. We zien hem nog voor ons : een man van middelbare gestalte, breed voorhoofd, iets of wat kaal, gematigde snor, diepe oogen en min of meer streng voorkomen, een ietwat gereserveerde houding : 't was de onderzoeksrechter. Nauwelijks hadden we eenige woorden met hem gewisseld of stilaan verdween onze eerste indruk om plaats te maken voor een anderen, die heel wat juister was. Zijn gemoedelijk karakter veropenbaarde zich. Na afloop van ons onderhoud dachten we bij ons zelve : wat edele inborst, welk interessant persoon. Inderdaad we hadden hem leeren kennen als een openhartig rechtzinnig man zonder gemaaktheid noch praal, begaafd met een groot verstand ; een man op de hoogte niet alleen van zijn taak maar van alle kundigheden die het leven veredelen en verangenen.

En zoo leerden we hem later nog beter kennen ; nooit ging bij ons die goede indruk weg. Als algemeen voorzitter der Kempische Congressen met tentoonstelling stelden wij hem voor om het voorzitterschap van het plaatselijk Comité te willen aanvaarden. Na enkele opwerpingen stemde hij hierin toe. Hier wederom vertoonde zich zijn personaliteit met al haar goede hoedanigheden. Hij was geen voorzitter voor de eer, maar een werker, een wijs en voorzichtig wer-

JONKHEER P. VAN DEN HOVE DERTSENRYCK

ker, die de zaak ter harte nam, zelf mede ging om de ten toon te stellen voorwerpen op te zoeken en wilde dat de onderneming, waarvan hij de plaatselijke leiding op zich had genomen, gelukte. De Kempische Tentoonstelling van Turnhout was dan ook een der best geslaagde in dien aard. Hier bewonderden wij dan nog een van die trekken die zijn karakter kenschetsen. Hij deed aan een persoon een bemerking die gegrond was. De man was gestoord en maakte zich kwaad. De voorzitter, alhoewel veel hooger staande dan deze laatste, gaf hem de hand en liet de zaak zoo.

Deze Tentoonstelling en het Congres daarmede gepaard gaande hadden een bijzonderen indruk op Mr. van den Hove gemaakt en waren een spoorslag tot verdere studiën van geschiedenis en kunst. Hij werd dan ook een der ijverigste leden van Taxandria. Wanneer wij het bestuur hervormden boden wij hem het voorzitterschap aan. Hij weigerde om reden zijner menigvuldige bezigheden, maar beloofde den Kring in al de mate zijner bevoegdheid als bestuurslid te helpen, belofte waaraan hij geen oogenblik is te kort gekomen. Bij het opstellen der Statuten onzer maatschappij zonder winstgevend doel, ondervonden wij nogmaals zijn wijsheid, voorzichtigheid en schranderheid. In de vergaderingen luisterde hij met de meeste aandacht naar de voordrachtgevers, stelde groot belang in de geschiedkundige onderwerpen en wist na de voordrachten menige interessante bespreking uit te lokken om het besproken onderwerp in zijn volle daglicht te stellen. Zoodanig was zijn nauwgezetheid en zucht naar de kennis der waarheid dat, wanneer hij reeds gevaarlijk ziek was en wij hem een bezoek brachten, hij van ons de minste bijzonderheid wilde vernemen over de geschiedenis van Baarle-Hertog in verband met de Belgische geschiedenis en vooral het verdrag van Munster in 1648. Wij zouden hem daarover een boek moeten bezorgen en dan zou hij de zaak eens grondig gaan bestudeeren... Ontgoocheling van een zieke !... Een ander bewijs van zijn opsporingsgeest naar geschiedenis en kunst was zijn liefde voor het reizen, maar dan niet in groote middens om er lustig te leven, doch veel eerder in kleine weinig bekende

plaatsen, waar iets schoons te zien was en hij zijn hart kon ophalen aan opzoekingen op wetenschappelijk- en kunstgebied. De monumenten en de oude schilderijen hadden zijn voorkeur.

Ziedaar een kant uit het leven van Jonkheer van den Hove d'Ertsenryck die onzen Kring bijzonder aanbelangt.

Een ander kant die het centrum van zijn bedrijfsleven was — hoeft het gezegd ? — was voorzeker het Gerecht. Geboren uit een oude Dietsche familie van rechtsgeleerden waartusschen zelfs één lid was van het Nationaal Congres in 1830 en een weinig nadien een ander Rechter was te Turnhout, — volgde de heer van den Hove met eer de overleveringen zijner voorzaten. Op den jeugdigen leeftijd van 21 jaar verwierf hij op 1 Oktober 1894 aan de Hoogeschool te Leuven met de grootste onderscheiding het diploma van Dokter in de rechten. Hij deed zijn stage te Leuven bij zijn vader den heer Emiel van den Hove, Prokureur des Konings aldaar. Den 12 December 1899 werd hij benoemd tot rechter bij de Rechtbank van 1ste aanleg te Turnhout ; de maand nadien, den 7 Januari 1900, duidde een koninklijk besluit hem aan tot onderzoeksrechter en den 12 Juli 1919 werd hij aangesteld om de geschillen in huurzaken in beroep te vonnissen. Den 1 Juli 1925 werd Mr. P. van den Hove geroepen om den Heer A. Misonne ontslaggever, als voorzitter der rechtbank van Turnhout op te volgen. Hij bleef dit ambt gewetensvol bekleeden tot, in 1933, een onverbidclijke ziekte hem neervelde. Hoe verdienstelijk hij zich in dit verheven ambt heeft gemaakt, hebben de lijkreden der magistraten van het gerecht luid verkondigd. Zijn nauwgezetheid ging gepaard met de rechtvaardigheid, en kon het zijn, dan hield hij er aan meer op overeenkomst en goedheid aan te sturen dan op strengheid. Geen enkele zaak of hij bestudeerde ze persoonlijk ten gronde uit en ontzag zich geen moeite om licht in de betwiste zaak te brengen. Zijn vonnissen droegen dan ook den stempel eener gewetensvolle gerechtigheid en getuigden van zijn hooge rechtswetenschap. Deze bevoegdheid in zijn ambt sproot voort uit zijn studie en werkzaam leven. Een drietal jaren na zijn benoeming te

Turnhout, wanneer hij in de gewoonten van het gerecht voor goed begon 't huis te geraken, gebruikte hij den kostbaren tijd die hem overbleef om meer licht in de zaken van het Recht te brengen. Hij doordiepte moeilijke vragen en zond de uitslagen zijner studiën naar de « *Pandectes belges* ». Zijn bijzonderste artikels, geschreven tusschen de jaren 1902-1914, gingen over : « *Parlant à*, d. 73, 1902, bl. 289-294. — *Parties en cause*, d. 74, 1903, bl. 183-186. — *Perquisition*, d. 74, 1904, bl. 304-335. — *Pièce de comparaison*, d. 76, 1904, bl. 636-641. — *Prévention*, *Prévenu*, d. 80, 1904, bl. 11-23. — *Procédure pénale*, d. 80, 1904, bl. 841-853. — *Qualification d'infraction*, d. 82, 1905, bl. 458-485. — *Refus de secours*, d. 85, 1906, bl. 315-326. — *Refus d'obéissance*, d. 85, 1906, bl. 326-341. — *Réquisition*, d. 87, 1906, bl. 373-377. — *Requisition de chef de maison*, d. 87, 1906, bl. 377-379. — *Réunion, liberté de*, d. 91, 1908, bl. 485-503. — *Rôle des contributions directes*, d. 93, 1908, bl. 202-211. — *Rôle des cours et tribunaux*, d. 93, 1908, bl. 211-237. — *Rôle des impositions communales*, d. 93, 1908, bl. 237-261. — *Régime pénitentiaire*, d. 94, 1909, bl. 276-529. — *Sauf conduit*, d. 95, 1909, bl. 822-828. — *Sceau*, d. 95, 1909, bl. 860-870. — *Signalement*, d. 98, 1910, bl. 777-800. — *Spectacle*, d. 102, 1911, bl. 65-66. — *Spectacle public*, d. 102, 1911, bl. 66-108. — *Substituts*, d. 103, 1911, bl. 416-432. — *Surveillance spéciale de la police*, d. 105, 1912, bl. 320-364 ». Schrijver koos zijn onderwerpen meest uit het strafrecht, waarin hij bijzonder ervaren was door zijn ondervinding van onderzoeksrechter. Elk onderwerp besloeg eenige bladzijden. Het belangrijkste was : « *Régime pénitentiaire* », een breedvoerig commentaar van het Koninklijk Besluit van 30 September 1905 over het algemeen reglement der gevangenen.

Zijn omgang met zijn collegas was bijzonder correct en schonk hem de algemeene achting ; ook het lagere personeel droeg hem in 't hart. Trad hij op als rechter en voorzitter in de uitoefening van zijn ambt, nadien wist hij zeer gemoedelijk met zijn ondergeschikten om te gaan. Eenieder betreurde zijn afscheiden en deelde in de beproefing zijner edele familie.

Deze gemoedelijkheid, ervarenheid en gerechtigheid brengen ons op een ander terrein, waar ook die hooge hoedanigheden schitterden. Gerechtigheid en Liefde zijn immers twee gezusters die bij elk schoon en edel hart elkander de hand geven. Liefde voor de kleinen, liefde voor de armen, liefde voor de lijdenden ontloken als welriekende bloemen in zijn weldoende ziel. Halen wij maar een werk aan, de maatschappij voor de teringlijders « Spera » welk hij hielp oprichten en waar hij de gevierde voorzitter van werd. Met dezelfde nauwgezetheid als bij de Rechtbank vervulde hij hier zijn voorzittersambt. In de stilte van zijn geweten, zonder er lof voor te willen inoogsten, wijdde hij zich aan dit grootsche werk toe en bracht in hooge mate bij om de instelling te doen bloeien, de smarten te lenigen, de teringlijders de genezing te bezorgen. Hoeveel kostbare uren heeft hij hier niet aan besteed ! Die ijverige toewijding aan zulk werk getuigt nogmaals van zijn menschlievende inborst die begreep wat lijden is en ook op een werkdadige wijze het lijden van anderen wist te lenigen. Wanneer men zijn iet of wat koud uiterlijke zag, zou men niet gedacht hebben dat daar onder, zulk medelijdend en gevoelig hart huisde. En toch was het zoo. Teeken van oprechtheid die zich meer innerlijk dan uiterlijk vertoont !

Om het portret geheel af te maken moeten wij nog spreken over zijn meer intiem leven. Aan den huiselijken haard was hij een voorbeeldig huisvader, een liefderijk echtgenoot. Alhoewel zijn stand en zijn fortuin het hem toelieten, leefde hij niet in weelde noch plezieren ; zijn grootste genot was de familiekring. In zijn vrije uren deed hij aan hovenieren en timmeren en achtte zich niet te groot om schup en hamer aan te vatten. Muziek was ook voor hem een liefste tijdverdrijf ; behendig alto-vioolspeler als hij was bracht hij in een quartet van ernstig klassiek muziek menigmaal eenige genoeglijke uren t' huis of in kleine kringen door. Gaarne verbleef hij ook binst de vakantie met zijn familie op zijn kasteel te Asdonck, bij Diest, een familiegoed sedert de 18^e eeuw. Daar in het rustige park, omzet met schoone dreven, of in de stille heiden en bosschen van den omtrek

vond zijn dichterlijke ziel bevrediging in het aanschouwen van de natuurschoonheid der streek. In waarheid mogen we hier van hem getuigen : hoe grooter, hoe eenvoudiger !

Met spijt scheiden wij van ons beeld, waar wij nog voorzeker den een of anderen trek hadden kunnen aan toevoegen. Het schijnt ons nochtans voldoende geschetst om die pracht-figuur van Jonker P. van den Hove d'Ertsenryck te hebben doen uitschijnen.

Moge zijn edele ziel, die hier op aarde God zocht in het schoone, het ware en het goede, nu God wezenlijk aanschouwen en nog heerlijker dan hier op aarde in dit visioen geluk en vrede genieten.

J. E. JANSEN.

Kempische Boekenschouw.

J. LAUWERIJS. *De Hertogen van Hoogstraten*. I. Niklaas Leopold, vorst van Salm-Salm, eerste hertog van Hoogstraten en zijne familie. Brecht, L. Braeckmans, 1934 ; 272 blz. in-8, met portretten. Dit is de levensloop van den eersten hertog van Hoogstraten Niklaas Leopold, vorst van Salm-Salm, heer van Brecht, Eekeren, Hoevenen, Merksplas en Kapellen, in de 18^e eeuw. Hierop volgt de levensbeschrijving zijner beide gemalinnen : Prinses Dorothea Francisca Agnes van Salm en Prinses Christina Anna Ludovica Oswaldina van Salm. De 18 kinderen uit dien echt gesproten krijgen ook hun «curriculum vitae». Ziedaar de vrucht van de noeste vlijt van Hoogstraten's gevierden historicus. 't Is een merkwaardig boek vooral getrokken uit de documenten van het vorstelijk archief van Salm-Salm te Anholt, dat ons dees kostbare bewijsstukken levert. Daarin vinden wij de waarde van dit werk. Als methode van levensbeschrijving hadden wij gewenscht : wat meer critiek en gebruik der bronnen. Zulks had de levensbeschrijving steviger gemaakt en menigen trek beter in 't daglicht gesteld. Wij vinden ook de vertaling van

zekere bronnen overbodig. Wie zulke bronnen leest en gebruikt kent toch wel de taal ervan. Anders kunnen wij niet genoeg den schrijver gelukwensen en bewonderen zijn onvermoeibare werkzaamheid.

* * *

J. LAUWERIJS. De Koninklijke Rederijkerskamer « Het Eglantierken » van Hoogstraten, 1533-1933. Brecht. (Overdruk uit HOK). Brecht, L. Braeckmans, 1934 ; 25 blz. in-8, met platen. 't Gaat er vooral om de herinrichting der Kamer over de 60 laatste jaren te huldigen. Vooraf staan eenige aantekeningen uit de eerste tijden der stichting door Graaf A. de Lalaing, die ons menig belangrijk feit uit het oude tijdperk onthullen. Wij lazten dit boekje met uiterst genoegen, vooral het begin, en hopen dat het werk van E. H. Lauwerijs in andere plaatsen der Kempen, waar ook gevierde Rederijkerskamers bestonden, navolgers mag vinden.

* * *

De Veldkappellekens der Parochie Kasterlee door J. P. De CEUSTER, rustend schoolhoofd te Kasterlee. De schrijver deed aan Taxandria de eer aan een zeer verzorgd handschrift daarvan aan te bieden. In een volgende aflevering zullen wij daar een uitgebreid verslag over uitbrengen.

J. E. JANSEN.

Aanwinsten voor het Museum.

Aankoop op de veiling. Frans Claes Antwerpen : 1. Trommel van den Boerenkrijg, Herenthals. 2. Zijden Gildevlag St. Joris-Moll. 3. Wit zijden Gildevlag St. Joris. 4. Caerte der Handboghe Guld 1723, Gilde St. Sebastiaan-Niel. 5. Zilveren breuk : St. Sebastiaan Gilde Oolen. 6. Groote vierkantige houten pijlkoker 17^e eeuw. 7. Ivoren schutters-armplaat, 1597. 8. Beenen gegraveerde schutters-armplaat, 17^e eeuw. 9. Benoodigdheden voor de valkenjacht. 10. Drij kruisbogen, 17^e eeuw. Een kruisboog, 18^e eeuw. 11. Afkondigingen van aflaten in de kerken van Herenthals en Brecht. 12. La Fauconnerie au moyen Age. 13. Trommel in geschilderd hout, 18^e eeuw.

Giftten : O. L. Vrouwbeeld, oude Madona, Mev. Baronnes du Four Turnhout. — Langwerpig koperen buisje, gediend hebbende voor het

geheim brievenvervoer tijdens den oorlog 1914-1918 door de Nl. Buurtspoorweg Maatschappij, Turnhout. — Kader met Medalies der ontbonden Turnhoutsche Zangmaatschappij «De Vlaamsche Zonen» : Mr. J. B. Van Tuldén-Van Zeeland Turnhout. — Foto Z. E. H. P. J. Goetschalckx, beroemde Vlaamsche Geschiedschrijver : de familie Goetschalckx. — Foto der drie Voorzitters der Rechtbank, Turnhout, de familie P. van den Hove d'Ertsenryck, Turnhout. — Eerste lithographie stuk (P. J. Brepols) eener boogschieting der Wipmaatschappij van Turnhout in den Oosthovenschen hof : Konings vogel geschoten den 16 Juli 1829 : Hr Baron de Fierlant, Turnhout. — Verzameling van ijzeren paardentoomen, 19^e eeuw ; Hr Jan Maes-Goossens, Turnhout. — O. L. Vrouw kapelleken (Folklore) : Mej. Luyten, Oud-Turnhout. — Oude schuttersboog : Mr Frans Ooms, Turnhout. — Photographie der oude kerk van Oosthoven : E. P. Lucianus Ceysens. — Photographie eener oude schilderij, (naar den trant van Bernard Van Orley), 16^e eeuw : Hr H. Geivers, Oud Turnhout. — a) Klein rolorgeltje, 18^e eeuw ; — b) Koppel koperen ridderssporen, 17^e eeuw ; — c) 19 houten blokken met uitgesneden figuren, om kotonnetten te drukken, 18^e eeuw ; — d) Houten uitgesneden blok met figuren : G. D. M. 1755 ; — e) Zes gebrocheerde geschiedkundige boeken van Hr Baron de Gerlache : Erven Notaris A. Boone, Turnhout.

Dankbare erkentelijkheid aan al die milde gevers.

HET BESTUUR.

I N H O U D.

1. Zijne Majesteit Koning Albert I	blz. 3
2. Jaarverslag 1933	5
3. K. Van Nyen. Het kosterschap en het Onderwijs te Beersse	10
4. L. Ceyssens o. f. m. De uiterste wilsbe- schikking van den laatsten prior van het klooster der Wilhelmiëten van 's Hertogenbosch	28
5. Turf te Arendonck	36
6. Overzicht van de archieven van Zandhoven berustende op het Staatsarchief te Antwerpen	40
7. J. E. Jansen. In Memoriam Jhr. Van den Hove d'Ertsenryck	41
8. J. E. Jansen. Kempische Boekenschouw	47
9. Aanwinsten voor het Museum	48
